

Szitakötő

Báblét
Modern mágia
A Török
Agyak a tartályban
A hatalom bábjai

Volt egyszer egy ajtó
A mindentudó plüsskutya
A szoknya, ha libben
Nézzük együtt ...
Auguste Rodin szobrait!

Szitakötő
2019-4 tél

BÁBOK KÖZÖTT

Lackfi János > BÁBLÉT	1	Inczédy Tamás > BÁBOK BOLONDJA	28
Szabó Attila > VOLT EGYSZER EGY AJTÓ	2	Pánti Irén > A TÖRÖK	30
Búth Emília > ÁRNYJÁTÉK KEZESBÁRÁNY	4	Z. Karvalics László > IRÁNY A BÁBMÚZEUM!	32
Lipták Ildikó > SZÍNHÁZ A KONYHÁNKBAN	5	Jólesz György > JENŐ BÁBUVÁ VÁLTOZIK	34
Victor András > SZÉP HERNYÓBÓL CSÚNYA LEPKE?	6	Bene Zoltán > BÁBSZEM JANKÓ	36
Varga Zoltán Zsolt > KEREKERDEI BÁBSZÍNHÁZ	9	Bacsó Borbála > A LÁTHATATLAN SZUPERHŐSÖK VILÁGA	38
Smelka Sándor > DÖMDÖDÖM	12	Galambos Attila > AGYAK A TARTÁLYBAN	40
Polgár Teréz Eszter > AKI BÚJT	13	Parapatics Andrea > A PILLANGÓ ESETE...	42
Fecske Csaba > TAPS	13	Nacsinák Gergely András > KESZTYŰBÁBOK	44
Hónyi Edit Katalin > A HATALOM BÁBJAI	14	Lovas Lilla > A SZOKNYA, HA LIBBEN	46
Kapitány Máté > JAKAB A BÁBOK KÖZÖTT	16	Vörös István > REMÉNYSUGÁR	borító3
Kelemen Tamás > A KISLÁNY ÉS A DETEKTÍV	18	Haász János > APA-BÁB	borító3
Mana Dániel > A MINDENTUDÓ PLÜSSKUTYA	20	RÁZZUK A RONGYOT	borító4
Jámborné Balog Tünde > JÁTÉKOS EMBEREK...	22	ILLUSZTRÁCIÓK > Láng Anna, Benedek Virág, Török Eszter, Macsinka Zsolt, Pap Kata, Kiss Lou	
Nézzük együtt... AUGUSTE RODIN SZOBRAIT!	24		
Kovács Zoltán Tibor > MODERN MÁGIA	26		

Szerkesztők > Horgas Judit, Levendel Júlia
Grafikai tervezés > René Margit, Pákozdi Ferenc
Főmunkatárs > Szirmai Panni
Olvasószerkesztő > Bognár Anikó
Kiadja > a Liget Műhely Alapítvány
Szerkesztőség címe > 1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
E-mail > info@szitakoto.com
Internet > ligetmuhely.com/szitakoto-folyoirat

Támogató > Nemzeti Tehetség Program, Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.,
Nemzeti Kulturális Alap
Partner > Budapest Bábszínház, Országos Színháztörténeti
Múzeum és Intézet
Nyomdai kivitelezés > Keskeny és Társai 2001 Kft. | ISSN 1789-4972
Terjeszti > a Lapker Zrt
Előfizethető > közvetlenül a kiadónál, a hírlapkézbesítő
postahivataloknál és a HELIR-nél (1089 Budapest, Orczy tér 1.)
Előfizetési díj egy évre > 3780 Ft | Megjelenik negyedévente

BÁBOK KÖZÖTT

Báblét

A báb, a báb, a báb, a báb,
A legbulibb, a legbabább,
A fej, a kéz, a fül, a láb,
Egytized ember legalább,
Vagy egyszázadnyi, mittudom,
Nem veszünk össze matekon,
A báb, az izg, az mozg, beszél,
A száján befütyül a szél,
Szaltózik és akrobatáz,
Hoppla, és fenn terem a ház
Legfelsőbbik emeletén,
Bábarcát bábkézbe szegény
Ha sírdogál, betemeti,
Örülése is van neki,
Csak köröme nincs, annyira
Nem egy kidolgozott baba,
Cirkuszol és jön és megy és

Nem kenyere semmittevés,
Inkább olyan mindenttevő,
Huligánságokra vevő,
Nagyevő, s bizony, ha iszik,
Hallani összes kortyait,
Glugy-glugy-glugy, és aludni, hú
Nem tud halkán, a pityipú
Az ablakokat rezgeti,
Remegnek fülek porcai,
Viszont sosem alszik soká,
Sietni kell mindenhová,
Percig tart csak az éjszaka,
Ébreszti a mese szaga,
Már is szalad, mint bodobács:
A báb élete loholás.

LACKFIJÁNOS

Volt egyszer egy ajtó

Közönséges ajtó volt, falban lakó, zárkózott, de ha valaki ki akarta nyitni, rögvest rádöbbsent, hogy ez a közönségesnek látszó ajtó igencsak különleges! Ez aztán nem enged be szíre-szóra, rugdosásra, de még kopogásra se, kérlelésre se, de nem ám! Őrizte az őrizendőt. Próbálták kinyitni buzogánnyal, varázsszóval, álkulccsal, de meg se nyekkent, állt zárkózottan, mert ez volt a dolga. Egyszer aztán a király, aki országán még csak-csak, de kíváncsiságán nem tudott uralkodni, odavezényelte hadseregét, hogy ha törik, ha szakad, benéz az ajtó mögé. Már sercegett az ágyúkanóc, feszültek az íjak, a katonák várták a parancsot a támadásra, pusztításra, rombolásra, amikor váratlan dolog történt. Vidám, különös népség vonult át a katonás sorok között, mit sem törődve az összevont

szemöldökökkel, sercegő kanócokkal, feszülő íjak fenyegető zizgásával, mentek egyenest az ajtó felé. *Kérlek szépen, engem tegnap háromszor tapsoltak vissza, mondta egy faorrú legény, háromszor! Az semmi, kuncogott egy aranyhajú lány, én éjszakánként szerelmesleveleket kapok, annyi a hódolóm, de annyi! Én meg, toldotta meg egy fekete hajú, fehér bőrű szépség, mondom, én meg folyton életviteltanácsokat kapok, hogy, hallod, ne fogadj el fésűt, ne egyél almát, meg ilyenek! Arrébb vinné a puskája csövét, kérem, szólt a negyedik, egy nagyszakállú öreg, nem férek el, köszönöm. Így beszélgettek egészen az ajtóig, ami magától kinyílt, a vidám társaság pedig eltűnt a sötétben. Bentről gyerekzsivaj, nevetés hangjai.*

Az utolsó fickó, egy kajla sapkás törpe ujját a szája elé téve visszafordult: *Ez itt egy titkos ajtó, itt bizony be nem jöhet senki! Se ti, se a puszagolyók, nyílvesszők, ágyúrepeszek! Haragos tekintetek, savanyú rosszkedvetek meg aztán pláne ki van zárva! De ha megkerülitek a falat, ott van egy másik ajtó, az van fölé írva, hogy: BÁBSZÍNHÁZ. Ott bemehettek, és megleshetitek a titkokat. De most csendet kérünk, kezdődik az előadás!* És az ajtó ismét bezárult, a király pedig így szólt: *Katonák, fegyvert zsebre, mosolyt igazít! Lépés indul, épület megkerül! Ezt megnézzük magunknak mi is!* Megnézték. És nézik azóta is mosolyt igazítva, fegyvert zsebbe rejtve, ámulva-bámulva a csodát.

SZABÓ ATTILA

Árny- játék

Nyílik a doboz,
holdfény reflektoroz.
Árnyékot vetnek,
megelevenednek,
holdfényre gyűlnek,
lesznek és eltűnnek:
árnyak, figurák,
tüllök, csipkeruhák...

Megkoronázva
hegyek-völgyek árnya,
fák sziluettje
feketére festve,
virágok, felhők,
fekete napernyők,
fekete darvak...
Vége nincs a dalnak?

Kezes- bárány

A paraván fent
kötélre csipeszelt
fehér lenvászon
elhagyott padláson.

Nézz a kosárba,
ide vannak zárva:
kézbe vehető,
néven nevezhető

kezesbárányok,
puha kesztyűs bábok.
Álmok, emlékek,
faragott kellékek,

cifra hátterek.
Levegőt se vegyek?
Lármás kereplő.
Ki a főszereplő?

BÚTH EMÍLIA

Színház a konyhánkban

LÁNG ANNA rajzai

Négyen ülünk az asztalnál: apa, anya, az öcsém és én. Zöldbabfőzeléket eszünk. Vagyis csak ennénk, mert én utálok, így csak a levét nyalogatom a kanálról. Ahogy a lé fogy, egyre nagyobbak látszik a zöldségkupac a tányér közepén. Lassított felvételben csinálom, és az jár a fejemben, hogy hiába minden, a végén úgymint az egésznek el kell fogyni. Egy babot bekapok, megpróbálom elrágni. Nagyjából sikerül is, de nem tudom lenyelni, mert valami láthatatlan erő feltartóztatja a torkomban. Csendben fuldoklom, mire apa leteszi a kanalát, és jelentőségteljesen rám néz. Tudom, azt akarja mondani, hogy „nem kell a színháték, mindent meg kell enni, mert ez csupa vitamin”. Színháték... Bárcsak valóban előadásban lennénk, amiben én vagyok a rendező, ők meg a színészek, akik azt teszik, amit mondok! Vagy még jobb, ha bábok, akik pont úgy mozognak és beszélnek, ahogyan én irányítom őket.

Ha mindenki az én hangomon beszélne, legalább nem vágnánk egymás szavába. Először anyát mozdítanám meg:

- Apa, ne tedd a kanalat az abroszra! Nézd, máris összekented! Nem leszünk így jóban.

- Bocsánat! Csak meg akartam kérdezni a fiunkat, hogy mi a gond a főzelékkel, miért nem eszik.

Mire én:

- Az a gond, hogy pocsek, ehetetlen, utálatos, nem embernek való. Legszívesebben az egészet kivágnám az ablakon. Sőt, tudjátok mit? Ki is vágom. Öcsi, gyere, te is dobd ki a tiédet!

Öcsibáb tétovázik, de mivel én irányítom, végül ezt válaszolja:

- Bár nekem ízlik, de rendben van, én is kidobom!

- Milyen ragyogó ötlet! - kiáltja Anyabáb és Apabáb. - Tudjátok, mit? Csináljuk együtt! Sőt, hajítsunk ki mindent, amit nem szeretünk!

A figurákat egyesével az ablakhoz irányítom, de még nincs ötletem, hogy a főzeléken kívül mi mindentől kellene megszabadulnunk. Elakadok.

Talán majd a második felvonásban, de azon még gondolkodnom kell.

LIPTÁK ILDIKÓ

Szép
hernyóból
csúnya
lepke?

A világ tele van átváltozásokkal. A mesékben is, a valóságban is. A görög mitológiában Zeusz bikává változva rabolja el a szépséges Európé királylányt. A népmesei boszorkányok bukfencet vetnek, és macskává változnak. Bartók Béla román balladaszövegre írt műve, a *Cantata profana* szarvassá változott fiúkról szól. Lázár Ervin mesehősei, Dzsoni és Árnika, kacsává tudnak változni, és vissza emberré.

A valóságos átváltozások közül az egyik legizgalmasabb, ahogyan a rusnya hernyóból gyönyörűsége pillangó lesz. Ez annyira meghökkentő, hogy gyakran a megszépülés jelképeként is emlegetjük. Akkor hát nem tévedés a fenti cím? Nem - bár mindenkinek más tetszik.

Gyakori, hogy a csúnyának tartott hernyóból szép pillangó lesz. Jó példa erre a réteken, erdőszélen gyakran látható Atalanta-lepke. De előfordul a fordítottja is. Az elsősorban éjszaka repülő szenderek közé tartozó halálfejes lepkét nem mondhatjuk szépnek, de a hernyója annyira jópofa, hogy szinte szép.

A lepkéknek van bábja is, amely nem olyan, mint a hernyó, és távolról sem olyan, mint a kifejlett lepke. A lepkék élettörténete a következő lépésekből áll: a nőstény lepke lerakja - például levelek fonákjára - a petéket; azokból kikel a picike lárva (amelyet a lepkék esetében hernyónak nevezünk), s azonnal rágni kezdi a növényt, amelyen kikelt. A hernyónak elképesztő étvágya van! Egy hónap alatt kezdeti súlyának akár a százszorosát is eléri. Ekkor átalakul bábbá, amely mozdulatlanul lóg a növény szárán. Kívülről semmi nem látszik, a belsejében azonban nagyon bonyolult változások történnek; hetek múlva

megmozdul valami, felreped a báb merev fala, s kibújik belőle a majdnem kész pillangó. Már csak a szárnyait kell kifeszítenie úgy, hogy testfolyadékot présel a szárny ereibe.

Bár a lepkékhez hasonlóan a szitakötők is a rovarok közé tartoznak, nekik nincs bábjuk. Náluk a petéből kikelő lárva már olyasféle, mint a felnőtt szitakötő, csak persze kicsi, és még nincsen szárnya. A vízben él, és ragadozóként mindent felfal, amit csak elkap. Ahogy növekszik, időnként szűkké válik a kitinpáncélja. Ekkor vedlik, azaz felrepszti a kitinbőrt, s kibújik belőle egy majdnem ugyanolyan, de már nagyobb szitakötő lárva. Néhány ilyen vedlés után azonban egyszercsak felmászik egy vízből kiálló növény szárára, ott megkapaszkodik, s ekkor történik az utolsó vedlése. Fantasztikus látvány, amikor a lárva burkából már az igazi, szárnyas szitakötő bújik ki. Neki is már csak a szárnyait kell felpumpálnia, hogy életében először repüljön. Lehet, hogy innen ered a „majd kibújik a bőréből örömeiben” szólás? Vízparton néha találkozhatunk vízből kiemelkedő növény szárán maradt, üres lárvaőrrel.

A selyemlepke a bábja miatt lett híres és fontos. Úgy bábozódik be, hogy előbb gubót készít maga köré, s annak belsejében történik meg mindkét átalakulás; a hernyóból bábbá és a bábból kifejlett lepkévé válás is. A gubót, ezt a hosszúkás, gömb alakú tokot úgy készíti, hogy egyik testvégét kitartóan tekergeti maga körül, s közben a bőrében lévő különleges mirigyből pókfonálhoz hasonló, vékony szálat ereszt ki, amely a levegőn megdermed. Ez a selyemfonál.

Ha békén hagyjuk, a selyemgubó belsejében lévő bábból 2-3 hét alatt kifejlődik a lepke. Kirágja

magát, kirepülve párt keres, párzik, a nőstény leteszi a petéket, s kezdődik az újabb körfolyamat. A kínaiak már kétezer éve rájöttek, hogy ha forró levegővel elpusztítják a gubó belsejében lévő bábót, a 2-3 km hosszú selyemfonalat egyben le tudják tekerni a gubóról, hiszen nem rágta el a kikelő lepke. Ha a letekert selyemfonalakat selyemcérnává fonják, abból nagyon finom tapintású selyemszövetek készülhetnek.

Bár két szerzetesnek már 552-ben sikerült bambuszbotokba rejtve kicsempésznie Kínából selyemhernyó petéket, s így a 13-14. századra már Európában is fejlett selyemipar alakult ki, Magyarországon csak jóval később próbálkoztak a selyemhernyó tenyésztésével. A selyemhernyó tenyésztés érdekében terjesztették el hazánkban az eredetileg szintén kínai eperfát, ugyanis annak a levelét eszi.

1780-ban egy olasz ember selyemcérnázó üzemet, filatóriumot alapított Óbudán. (A latin filum vagy filamentum jelentése 'fonal, szál'.) Ez azonban nem sokáig működött, 1789-ben tönkrement, lassan az épülete is összedőlt. A környéket viszont továbbra is Filatori-dűlő néven emlegették. Vagy még inkább Filatori Felden néven (a német Felden szó jelentése 'mező, rét'),

minthogy Buda lakossága ekkor még nagyrészt német volt.

Közben ugyancsak Óbudán telepedett le egy másik olasz, aki a Filatóriumtól nem messze (a mai Miklós téren) építtette 1785-ben a Selyemgombolyító nevű épületet, amely ma is áll. A Selyemgombolyító érdekes, ellipszis alakú épület, amelyben nem voltak válaszfalak, ezért a munkások akadálytalanul tudták körbejárva letekerni a selyemfonalat.

A Filatori szó sokaknak ismerős lehet, hiszen Budapesten a szentendrei HÉV-nek van egy Filatorigát nevű megállója. Minthogy valahol itt volt a Filatórium, a név első része érthető. De miért „gát”? Ez jóval későbbi. Buda, Pest és Óbuda egyesítésével 1873-ban létrejött Budapest. Két évvel később az árvíz elöntötte Óbudát, ezért 1881-ben megépítették a Filatori-gátat. Feladata az volt, hogy megvédje a városrészt a tőle északra lévő, Dunába folyó patakok - Aranyhegyi, Filatori, Rádl-patak - áradásaitól. Közülük ma csak az Aranyhegyi patak folyik. A Rádl árka már száraz, de utcanévként még szerepel. A Filatori-árkot az 1950-es években feltöltötték, elegyengették, beépítették. Nyoma sem maradt.

VICTOR ANDRÁS

Kerekerdei bábszínház

Ugye, emlékeztek még, hogy a Kerekerdő állatainak idején kincstárat hoztak létre? Az erdei adóból befolyt krajcárokat Medvenc barlangjában tárolták, a kincstárnok pedig Bagoly lett. Nemcsak a vagyont kellett számontartania, éjszakánként ő őrködött a barlang előtt, mert Medvenc aludt, mint a bunda. Bagoly azonban éjszaka éber.

Eleinte háromszor is csentek a krajcárokból. Aztán nem akadt ilyen gond, és Bagoly elunta a felesleges őrködést. Felkereste hát az ezer-mester Borzást.

- Mondd csak, tudnál rólam egy élethű bábút készíteni?

- Tudnék, de mire kell az neked? - kérdezte a mester.

- Nagyon unom már az őrködést Medvenc barlangja előtt. Egy hozzám hasonló bábu éppúgy elrettentené a tolvajokat, mint becses személyem.

- Hm, igazad lehet. Röppenj csak oda az asztalra, készítek rólad néhány vázlatot - mondta Borzas, és rögtön munkához látott. Lemérte Bagoly magasságát, szélességét, vastagságát, és a méreteket ráírta a rajzokra.

- Ha megtennéd, barátom, hogy egy-egy szárnytollat, farktollat és néhány tollpíhét kitepsz magadból, egészen élethű bábút készíthetnék rólad.

Másnap estére elkészült a bábu. Borzas a sárgászöld üvegszemekbe kis izzókat rakott, így a sötétben úgy világítottak, mint Bagolyé.

- Nahát, Borzas, legmerészebb álmaimat is túlszárnyaltad. Mivel tartozom?

- Semmivel, barátom, nagyon élveztem a bábukészítést. De maradjon ez kettőnk titka!

Bagoly elvitte hasonmását Medvenc barlangja elé, és feldrótta az ágra, ahol őrködni szokott. Reggel hazavitte, a következő este ismét felrakta. Így ment ez heteken át, senki sem jött rá a turpisságra.

Egy éjjel arra tévedt Puskaravasz, a róka. A városból jött, vagy inkább szaladt a sikertelen tyúktolvajlás után. Már befúrta magát a tyúkdvarba, amikor a házórző hangos ugatással az erdőig kergette. A róka nagy lihegve köszönt.

- Szervusz, Bagoly komám, mi újság? Láttál tolvajokat?

A bábu persze nem válaszolt. Puskaravasz még néhányszor szólongatta, aztán óvatosan felkúszott a fára és megállapította, hogy csak egy bábu üldögél az ágon.

Reggel megkérdezte Baglyot, ki készítette róla ilyen élethű bábót.

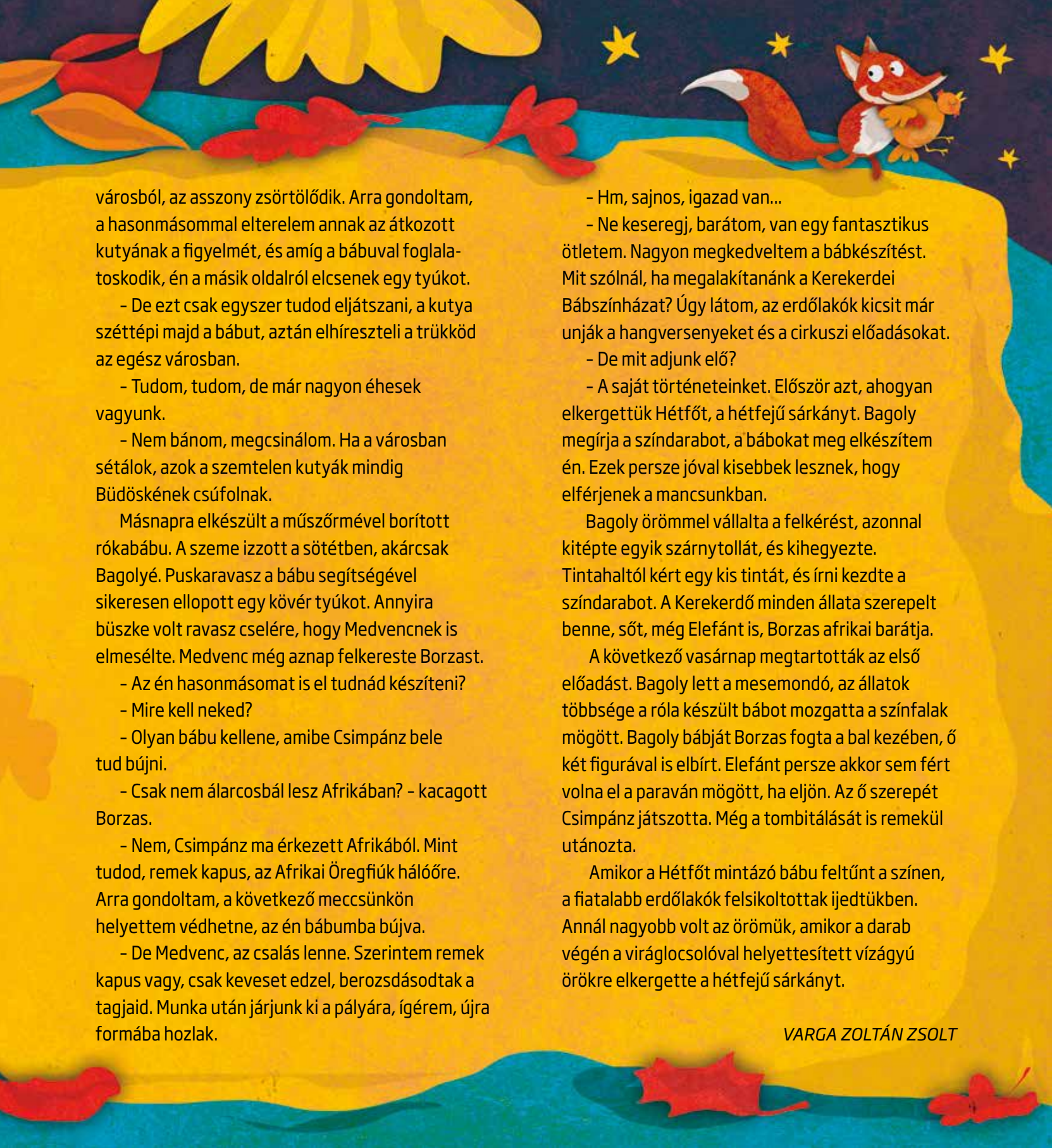
- Borzas csinálta, de el ne árulj senkinek!

Puskaravasz még aznap felkereste a mestert.

- Láttam a remekművedet Medvenc barlangja előtt, arra kérek, készíts rólam is ilyen tökéletes bábút!

- Mire kell az neked?

- Már hetek óta tyúk nélkül jövök haza a

városból, az asszony zsörtölődik. Arra gondoltam, a hasonmásommal elterelem annak az átkozott kutyának a figyelmét, és amíg a bábuval foglalatkosodik, én a másik oldalról elcsenek egy tyúkot.

- De ezt csak egyszer tudod eljátszani, a kutya széttépi majd a bábút, aztán elhíreszteli a trükköd az egész városban.

- Tudom, tudom, de már nagyon éhesek vagyunk.

- Nem bánom, megcsinálom. Ha a városban sétálok, azok a szemtelen kutyák mindig Büdöskének csúfolnak.

Másnapra elkészült a műszőrmével borított rókabábu. A szeme izzott a sötétben, akárcsak Bagolyé. Puskaravasz a bábu segítségével sikeresen ellopott egy kövér tyúkot. Annyira büszke volt ravasz cselére, hogy Medvencnek is elmesélte. Medvenc még aznap felkereste Borzast.

- Az én hasonmásomat is el tudnád készíteni?

- Mire kell neked?

- Olyan bábu kellene, amibe Csimpánz bele tud bújni.

- Csak nem álarcosbál lesz Afrikában? - kacagott Borzas.

- Nem, Csimpánz ma érkezett Afrikából. Mint tudod, remek kapus, az Afrikai Öregfiúk hálóőre. Arra gondoltam, a következő meccsünkön helyettem védhetne, az én bábumba bújva.

- De Medvenc, az csalás lenne. Szerintem remek kapus vagy, csak keveset edzel, berozsdásodtak a tagjaid. Munka után járjunk ki a pályára, ígérem, újra formába hozlak.

- Hm, sajnós, igazad van...

- Ne keseregj, barátom, van egy fantasztikus ötletem. Nagyon megkedveltem a bábkészítést. Mit szólnál, ha megalakítanánk a Kerekerdei Bábszínházat? Úgy látom, az erdőlakók kicsit már unják a hangversenyeket és a cirkuszi előadásokat.

- De mit adjunk elő?

- A saját történeteinket. Először azt, ahogyan elkergettük Hétfőt, a hétfejű sárkányt. Bagoly megírja a színdarabot, a bábokat meg elkészítem én. Ezek persze jóval kisebbek lesznek, hogy elférjenek a mancsunkban.

Bagoly örömmel vállalta a felkérést, azonnal kitépte egyik szárnytollát, és kihegyezte. Tintahaltól kért egy kis tintát, és írni kezdte a színdarabot. A Kerekerdő minden állata szerepelt benne, sőt, még Elefánt is, Borzas afrikai barátja.

A következő vasárnap megtartották az első előadást. Bagoly lett a mesemondó, az állatok többsége a róla készült bábót mozgatta a színpalak mögött. Bagoly bábját Borzas fogta a bal kezében, ő két figurával is elbírt. Elefánt persze akkor sem fért volna el a paraván mögött, ha eljön. Az ő szerepét Csimpánz játszotta. Még a tombitalását is remekül utánozta.

Amikor a Hétfőt mintázó bábu feltűnt a színen, a fiatalabb erdőlakók felsikoltottak ijedtükben. Annál nagyobb volt az örömük, amikor a darab végén a viráglocsolóval helyettesített vízágyú örökre elkergette a hétfejű sárkányt.

Dömdödöm

Ági néni, a bábszakkör vezetője, minden évben megfenyeget minket, hogy jövőre nyugdíjba megy, úgy éljen, mert azt a cirkuszt, amit a próbák alatt rendezünk, ő már nem bírja.

Tehetek én róla, hogy az első próbák rendre veszekedésbe torkollnak? Tehetek én arról, hogy mióta az eszemet tudom (kábé kilenc éve), világéletemben Dömdödöm akartam lenni a bábszakkör előadásán?! Dömdödöm szövege a legkönnyebb, ráadásul ő mondja a legjobbakat. Tehetek én arról, hogy majdnem mindenki Dömdödömöt akarja játszani?

Aztán mégis csak Zoli lett Dömdödöm, mert az én kezem még kicsi volt a bábhoz, és szegény Dömdödöm feje állandóan lelógott, mintha búsulna, és akkor Ági néni azt mondta, ez így nem megy, hogy néz ki már az egész, és abban maradtunk, hogy majd jövőre én játszom Dömdödömöt, akorra talán nagyobb lesz a kezem, és addig játsszam Ló Szerafint. Karcsinak ez nem tetszett, mert ő akart Ló Szerafin lenni, de ő már kinötte azt a bábót, ezért Nagy Zoárd, a lépegető fenyőfa szerepét kapta. Karcsi nem akart fenyőfa lenni. Hogy játsszon el egy fát, morogta, hiszen még nem látott

fát szavalni, és egyáltalán: hetente jár lovagolni, így a lovakhoz sokkal jobban ért, mint a fákhhoz. Ezen kívül még az történt, hogy Mari inkább Mikkamakka akart lenni, akit Dia játszik, Dia pedig Aromó akart lenni, akit Mari játszik.

Amikor idáig jutottunk a próbán, Ági néni valami csúnya dolgot mondott. Hogy velünk nagyon *frusztráló* bábelőadást csinálni, és jövőre nyugdíjba megy, mert ami sok, az sok. Könnyű neki, ő már annyi idős, de én mikor mehetek nyugdíjba, mi?! Nekem hányszor kell végigcsinálnom ezt az egészet? (Anyával egyik este kiszámoltuk, legalább ötvenszer.)

Addig minden évben ez lesz: veszekszünk a szerepeken, aztán elfelejtjük a szöveget, a sorrendet, néha leszakad a festett háttér, amit Béla bácsi rosszul rakott fel, pár hétig mindenki hiányzik az influenzajárvány miatt, de valahogy végül mégis csak előadjuk a darabot, és óriási sikerünk lesz, és mindenki tapsol. Ági néni végül mégsem megy nyugdíjba. A következő évben pedig újratekadjuk az egészet, és egyszer majd talán, végre valahára, én lehetek Dömdödöm.

SMEKKA SÁNDOR

Aki bújt

Anyaölnyi, óvó, kicsi
világokba bújva
bukdácsoltam
odúról odúra -
regényből falombba,
virágágyból versbe,
„aki nem, jövök!”-ig
mentsvárat keresve;
mígnem egy nagy mohos kőnek
(senki más nem látta)
puha zöldjét megsimítva
eltátódott a plüss-szikla
veremsötét szája.
Beleléptem.
Balgaság volt.
A mohaszörny elvarázsolt:
föleszmélve apró lettem,
lengő karú, dongalábú
kis fabábu - lassú suta -,
játékbolti kirakatban
marionettfigura.

POLGÁR TERÉZ ESZTER

BENEDEK VIRÁG rajzai

Taps

Én Paprikajancsi kötél táncos
és bohóc paprikácsok itt,
a Marionett nemzetségből,
úgy táncolok, ahogy a kéz fütyül,
akarom mondani, ahogy a bábos
karja akarja, jobban szeppelek,
mint a profik, csípőmozgásomat
minden táncos megirigyelhetné,
akikért bolondulnak a bakfisok,
kigombolják nekik a szívüket,
engem is szeretnek az emberek,
kicsik és nagyok,
nem a szívükkel, hanem a kezükkel,
esténként pecsenyepirosra
tapsolják tenyerüket.

FECESKE CSABA

A hatalom bábjai

A politikát gyakran hasonlítják sakkjátszmához. A tábla két oldalán nagyhatalmak néznek farkasszemet. A történelem híres alakjait bástyaként, futóként, huszárként ábrázolják. A kevésbé rangos, kiszolgáltatott szereplők gyalogként jelennek meg.

Kedvelt költői kép a marionettbáb is. Ha valaki döntően befolyásolja az eseményeket, úgy mondjuk, „ő mozgatja a szálakat”. Olykor hozzátesszük: „a háttérből”.

Hisz nem mindig egyértelmű, kinek a kezében összpontosul az irányítás. Ezt is jól példázza a sakk: még a király is csak sakkfigura. A történelmet rendre láthatatlan kezek is formálják. A történések felszíne alatt számtalan rejtett réteg lapulhat.

Minden korszakban és kultúrában felbukkannak bábmesterek. *Bábkirálynak* nevezzük a háttérből irányított uralkodókat. A *politikai báb* kifejezés arra utal, hogy egy ismert szereplőt a rejtőzködő hatalmak „dróton rángatják”.

Szürke emincenciásnak hívjuk azokat a vezetőket, akik a báburalkodók döntései mögött állnak. A francia XIII. Lajos király főminisztere Richelieu (ejtsd: riseliő) bíboros volt. A bíboros

legfőbb tanácsadója pedig József atya, egy szürke csuhát viselő szerzetes. A királyt Richelieu irányította, Richelieu-t viszont (rossz nyelvek szerint) József atya. A bíborosoknak az „eminenciás” megszólítás járt, így ragadt József atyán a „szürke eminenciás” elnevezés, jelezve, mekkora hatással volt a bíborosra. Richelieu befolyását XIII. Lajosra mi sem példázza jobban, mint hogy a történetírás *kétfejű monarchiaként* hivatkozik a korszakra. (A monarchia olyan állam, amelynek egyetlen hivatalos uralkodó áll az élén.)

XIII. Lajos csak pár hónappal élte túl Richelieu-t. Ahogy a korona fia, XIV. Lajos fejére került, úgy szállt át a főminiszteri tisztség a bíboros saját kezűleg választott utódjára, Mazarinre (ejtsd: mazaren). Mazarin jóval korábban, a pápai állam követeként érkezett Franciaországba, a hatalomátvételig kettős ügynökként működött.

A háttérből irányító tanácsosok uralma lehet káros vagy áldásos. Richelieu és Mazarin is elkötelezetten szolgálta az országát. Mikor Mazarin főminiszterré vált, XIV. Lajos mindössze ötéves volt. A Richelieu által megerősített államot káosz és széthullás fenyegette a hatalmon marakodó főurak miatt. Mazarin nemcsak megvédte Richelieu örökségét, de az urak eszén túljárva a belső viszálykodást is felszámolta. XIV. Lajos tőle tanulta meg az uralkodás mesterségét. Mazarin segítette, hogy minden idők egyik legnagyobb uralkodójává, a Napkirállyá válhasson.

Akadnak viszont ellenpéldák is. A fenti történetekkel egy időben Anglia trónján I. Jakab

ült. Az államügyek helyett jobbára a vadászat és dorbézolás kötötték le. Uralkodása első éveiben egy nagyszerű politikus, Robert Cecil (ejtsd: szeszil) kormányozta az országot, akit Jakab a trónnal együtt örökölt meg. Ám Cecil meghalt, a

helyét pedig nem rátermett utód vette át, hanem a király léha kegyencei.

Közülük is kivált egy tizenéves, lecsúszott nemes. Pályafutása során a „Buckingham (ejtsd: bakingöm) hercege” címig vitte. Személyes varázsával hamar az ujjá köré csavarta I. Jakabot. Hatalma abszurd méreteket öltött. A király egy politikai beszédben kinyilvánította, hogy fontosabb számára Buckingham, mint az egész parlament együttvéve. A legrangosabb képviselők sem kaphattak kihallgatást a királynál, ha a kegyenc nem hagyta jóvá.

Mikor Jakab megöregedett, Buckingham a trónörököst, a későbbi I. Károlyt is meghódította. Az új király mindenben a kegyencre hagyatkozott. Mivel sem Jakab, sem Károly nem volt erélyes uralkodó, ez akár gyümölcsöző is lehetett volna. De Buckingham egyáltalán nem bizonyult hozzáértő vezetőnek. Ráadásul egyedül a saját érdekeit szolgálta.

Mindez évszázadokkal ezelőtt játszódott le. A világ átalakult, bábok és bábmesterek viszont mindig mindenhol akadnak. Körülvesznek minket a sakkjátszmák a politika, a gazdaság, de a mindennapok színterén is. Előfordul, hogy mi magunk is bábként vagy bábmesterként szerepelünk az életünk forgatagában.

HŐNYI EDIT KATALIN

Jakab a bábok között

Az ajtót résnyire nyitva felejtették, Jakab tehát besurrant. A nyitva felejtett ajtó résén át olyan hívogatóan meleg fény áradt a szürke folyosóra, hogy egyszerűen nem lehetett kint maradni. A szobába érve Jakab tátott szájjal megtorpant. Mindenütt bábok lógtak. A zsinórok könyököktől, bokájuktól, válluktól, fejbúbjuktól tartottak a magasba. A helyiség ugyan nem volt valami tágas, a plafonja mintha hiányzott volna. Odafent a sötét égbolt. Különös, gondolta a fiú. Közelebb lépett a bábokhoz. Csak most vette észre, hogy mindegyiket róla mintázták. Bár furcsállotta a dolgot, nem esett kétségbe, nem rémült meg. Óvatosan hozzányúlt az egyikhez, és finoman meglökte. A báb hintázott kicsit a köteleken, aztán megállt. Jakab még alaposabban szemügyre vette fából faragott képmásait, és látta, hogy közel sem

egyformák. Az egyiknek vidám, a másiknak komisz, a harmadiknak bánatos a képe. Az egyik fiatalabb, szinte még baba, a másik Jakabnál is idősebb. Mi lehet ez a hely, tűnődött a fiú. Ekkor nyugodt, mély hang szólalt meg a semmiben:

- Most biztos azon tűnődsz, mi lehet ez a hely... Igazam van?

Jakab meresztgette a szemét, de a csüngő bábok erdejében nem látott senkit. Aztán... mintha idős úr lépdelt volna át a szobán. Végre kiért a bábok takarásából. Ősz, kedves arcú aggastyán volt, olyan varázslóforma.

- Igen - válaszolta kissé megilletődve Jakab. - Pont ezen töprengtem. Hogy miért van itt ez a sok, engem mintázó bábu.

- Ezek emlékek - mosolygott az öreg. - Az én emlékeim.

Jakab nem értette.

- Mindegyik bábú egy emlék? - csodálkozott. -
És mindegyik emléken én vagyok?

Az aggastyán bólintott. Gyöngéden
megsimogatta Jakab hátát. Különös, jóleső, ismerős
érzés volt.

- Így igaz - felelte az öreg, és Jakab látta, hogy a
bábuk integetnek neki. Mintha régóta várták volna.
Jakab most lepillantott saját testére. Könyökéből,
vállából, térdkalácsából zsinórok tartottak az ég felé.

- Te is ilyen emlék vagy - mondta csendesen az
aggastyán. - Csak éppen elcsatangoltál. Jó ideje
várunk rád.

Jakab valahogy mindezt természetesnek érezte.
Hogy ő is báb, emlék. Hogy régóta várnak rá. Hogy
ez az öregember több, mint holmi ismerős. Olyan
volt a szoba, mint az otthon.

Jakab még egyszer végigmérte, tapogatta
magát. Most vette csak észre, hogy a nyakában
cédula lóg, rajta a neve. Ja igen, jutott eszébe, ezt
kellett a bemutatkozáskor a nyakába akasztania ma
reggel, az új iskolában. Hogy ne felejtsek el a nevét
a többiek.

- Köszönöm! - szólt az öregember. - Most már
emlékszem.

Az idős Jakab szeretettel járta körül bábokként
lógó emlékeit, és így, hogy ez az iskoláskori emlék is
a helyére került, és látta a cetlin a nevét, már tudta,
hogy hívják.

Most már nem mondhatja rá senki, hogy
feledékeny, bugyuta vénember.

KAPITÁNY MÁTÉ

A kislány és a detektív

TÖRÖK ESZTER
rajzai

Bogi furcsállva nézte az előtte ülő párost.
A középkorú, szelíd arcú, bajszos férfi jobb kezében a térdére ültetett bábót tartott. A báb fából faragott, elegáns ruhákba öltöztetett figura volt, nagyon élethű. Arca szikár és kissé gúnyos. A fejébe csapva vicces kis kockás sapkát viselt.

- Szóval, miben segíthetünk? - kérdezte a bajszos férfi kedvesen.

Bogi nagy levegőt vett.

- A világ leghíresebb detektívjét keresem!

- Megtaláltad - mondta a báb.

Bogi összererezte.

- Maga hasbeszélő? - nézett a férfira.

- Nem - mentegetőzött a bajszos. - Ő... magától beszél. Én csak tartom, viszem ide-oda. De különben... önálló.

Bogi kétkedve meredt a bábura.

- És ő a detektív?

- Bizony én! - vágta rá harciasan a báb. - De nem vállalom az ügyed!

- Miért nem?

- Mert a világ leghíresebb detektívje nem foglalkozik macskákkal!

Bogi elképedt.

- Honnan tudja, hogy a macskám miatt jöttem?

- Mi sem egyszerűbb. A kezeden

karmolásvanatok vannak. Formájukból és vastagságukból azt mondanám, alig fél éves kismacskáról van szó. A ruhádon itt-ott látni pár szál macskaszőrt, de nem sokat, vagyis a kis kedvenced egy ideje nem dörgölözött hozzád.

- Bámulatos! - kiáltotta Bogi.

- Hát igen, a hozzád hasonló, buta gyerekeknek az ilyen egyszerű következtetések is lenyűgözőek - mondta a báb gúnyosan.

- Hé, ez nem volt szép! - nézett Bogi szemrehányóan a férfira.

- Nem én csinálom, higgye el! - mentegetőzött a férfi, majd szigorúan a bábura nézett. - Viselkedjen!

A bábót nem hatotta meg a szidás.

- Akkor sem vállalom. Az a macska különben is már árkon-bokron túl jár, haza se akar menni.

- Hazudik! - kiabálta Bogi.

- Ó, tényleg? Talán nőni kezdett az orrom?

Bogi sírva fakadt. Eljött a világ leghíresebb detektívjéhez, akiről annyit olvasott. Hogy örült, amikor látta, hogy tényleg létezik ez a ház. Erre itt talál egy ronda fabábut, amelyik kigúnyolja.

- Ó, egek - mondta a férfi. Látszott, hogy a báb helyett is szégyelli magát. - Azt hiszem, egy kis körbenézés belefér az időnkbe. Ugye? - és szúrósan a bábura meredt. Az megadóan felsóhajtott.

Két hét múlva viszont már elégedetten dörzsölte kis fakezét.

- Bevallom, doktorom, amikor rávett erre a bugyuta macskakeresésre, fogalmam sem volt, hogy életem legizgalmasabb esete lesz belőle.

Pazar, valóban pazar!

- És még a macskát is megtaláltuk - emlékeztette a férfi.

- Persze, persze!

- Csak egyet nem értek, Holmes - tünődött a férfi. - Hogy jött rá, hogy a macska elrablása mögött a maffia akciója áll az angol királynő ellen?

A báb elmosolyodott.

- Pofonegyszerű volt, kedves Watson...

KELEMEN TAMÁS

A mindentudó plüsskutya

Tegye fel a kezét, aki sosem babázott! Aki sosem fogott a kezében két egymással beszélgető vagy épp harcoló figurát. Aki sosem öltözött be vagy csak képzelte magát másnak. Senki? Gondoltam. De vajon miért szeretjük ennyire a bábokat és az álarcokat? Miért találunk ki egész világokat magunknak, ahol gyakran többet fecsegünk, mint a valóságban? Erre rengeteg válasz van, íme az egyik: a kitalált karakter bőrébe bújva sokkal könnyebb őszintének lennünk. Egy bábon keresztül hamarabb ki merünk mondani olyasmit, amit szemtől szemben talán félnénk felfedni. Sőt, mikor egy bábhoz beszélünk, neki gyakran előbb áruljuk el a titkainkat, mint a szüleinknek, testvérünknek. Van egy plüsskutya, Maszat. Egyidős velem, és a mai napig mindent tud rólam. És hogy mi köze Maszatnak és mindennek a zenéhez?

A zene gyakran az emberek kitalált világa, legfőbb bizalmasa, gondolataik hangszórója. Ha a *Traviata* [ejtsd: travijáta] című opera főhősnője, Violetta arról énekel, hogy sosem lesz újra szerelmes, de közben mindezt egy utolsó hangjáig szerelemtől csöpögő dallammal teszi, akkor tudjuk: Violetta mást gondol, mást érez, mint amit énekel. A zene elárulja őt. A zene - akárcsak Maszat - tudja a titkot.

Bábok segítségével persze mesélni is lehet. A zene pedig kiválóan alkalmas arra, hogy kifejezze a mesevilág hangulatát, megjelenítse a fantasztikus lényeket, csillogóvá vagy épp félelmetessé varázsolja a történetet. (Ki ne képzelte volna már filmzenét a saját élete alá?) Csajkovszkij balettje, *A diótörő* például egy testvérei által sokat piszkált kislány álmát mutatja be: a megelevenedett diótörőbábu és az egérkirály harcát, majd a hős herceg és a lány szerelmét. A gyerekdalok dallamvilágát idéző melódiák, a hegedűk magas, méhzümmögés-szerű hangzásai vagy a csengettyűre emlékeztető hangszerek megszólalásai tökéletesen megteremtik a szállingózó hópelyhek érzetét, a karácsony körüli izgalmat és az álom tündérvilágát. Eközben a Diótörő katonás és az Egérkirály futkorászó motívumai látvány nélkül, pusztán zenével is megrajzolják előttünk az életre kelt bábuk alakját és karakterét.

Bartók Béla *A fából faragott királyfi* című táncjátékában egy szó szerint falábú bábu tánca segíti a királyfit, hogy közelebb kerüljön szíve választottjához. A tánczenében megjelenő, váratlanul fülsértő (disszonáns) hangzások, az ütőshangszerek szögletes megszólalásai és a

kissé trampin lépkedő alsó szólamok mindig emlékeztetnek arra, hogy az udvarló hercegfigura csak egy fabábu. A szerepjáték azonban túl jól sikerül, a királylányt lenyűgözi a bábu, és nem foglalkozik a királyfival.

Akárcsak Stravinsky [ejtsd: sztravinszki] *Petruska* című

darabjában, ahol három bábé a főszerep. A szépséges Balerina nem viszonzozza Petruska szerelmét, inkább az izmos, jó kiállítású, ám buta és gonosz Mórhoz vonzódik. Petruska jellegzetes zenei motívuma végigkíséri az egész darabot. Elég néhány hang, és tudjuk: Petruska megjelent. Mint Batmannek a denevérjel vagy Zorrónak a Z-betű, Stravinsky bábfigurájának is megvan a maga kézjegye, amely ezúttal zenei hangokból áll.

Csupa tanulságos történet, csupa ismerős élethelyzet. A bábok rávilágítanak a saját problémáinkra, segítenek felismerni azokat, és gyakran a megoldáshoz is közelebb visznek minket. Sosem lehet tudni, mikor és milyen zene tölti majd be Maszat funkcióját az életünkben, érez rá a hangulatunkra, és gyűjtja fel azt a bizonyos villanykörtét a fejünkben. Érdeemes tehát mindig nyitott füllel járni.

MONA DÁNIEL

Játékos emberek – emberi játékok

Bizonyára tudjátok, hogy a Földet lakó legfejlettebb élőlény jelenleg a *gondolkodó ember*, latin nevén *homo sapiens* (ejtsd: homo szapiensz). Huizinga (ejtsd: höjzinga) holland történetfilozófus azonban a *homo ludens*nek (ejtsd: lúdensz), játszónak, játékosnak nevezett emberről írt. Szerinte civilizációnkat, kultúránkat, művészetünket az emberiség játékos ösztöne hozta létre.

Elnézve a bábok és bábjátékok hallatlan népszerűségét, hajlamosak vagyunk hinni elméletének. Az élettelen figurák megelevenedése a mítoszok és a művészet visszatérő eleme, az emberkéz alkotta bábok pedig képesek mindent eljátszani, a véghetetlen képzelet legcsodásabb teremtményeit és történeteit. Napkelettől Napnyugatig, az őskortól napjainkig bábozik az emberiség apraja-nagyja.

A kisbabák elbűvölten nézegetik ujjukat, a hús-vér bábukat, és már akkor bevésődik agyukba a nagyanyáik hangján megszólaló régi mondóka: *Ez elment vadászni, ez meglőtte, ez hazavitte...*, amikor még beszélni sem tudnak.

A játékos ember azonban nem érte be az ujjakkal. Bábukat formált fából, bőrből, agyagból, textilből, és kesztyűként kezére húzta őket, vagy pálcákkal emelgette, zsinórral mozgatta tagjaikat. Megszülettek a bábszínházak halhatatlan hősei: az olasz Pulcinello (ejtsd: pulcsinelló), az angol Punch (ejtsd: páncs), az orosz Petruska, a cseh Kasperek, a magyar Vitéz László és Paprika Jancsi, valamint mesekönyvekben szereplő társaik: Pinokkió, Dugó Dani, Süsü, a sárkány és még sokan mások.

A magyar bábjátás a középkorban kezdődött a templomi bábtáncoltató betlehemekkel. Szereplőiket: Máriát a Kisjézussal, Józsefet, az angyalokat, pásztorokat, a Háromkirályokat, Heródest az oltárra helyezett istállóban alulról, síneken mozgatták. A szakrális (= vallási, szent), Jézus születésének körülményeit bemutató játékból fejlődött ki az élő szereplős, világias részleteket is tartalmazó betlehemezés.

A homo ludens nemcsak bábszínpadokon élte ki játékos ösztöneit. Az ókori népek mozgatható fejű és kezű istenszobrai és a kerekeken guruló trójai faló tulajdonképpen bábok voltak, mint

a középkori prágai zsidónegyed legendájában életre kelő, ijesztő agyagóriás, a Gólem. Megelevenedett báb Bartók táncjátékának fából faragott királyfija; bábok a sakkjáték régi csaták emlékét idéző figurái, és ükapáink parányi ólomkatonái is azok, amelyekkel akár híres ütközeteket is el lehetett játszani.

A világ legmonumentálisabb bábjait az ókori kínai birodalom egyesítőjének, Csing Si Huang-ti császárnak készítették az i. e. 3. században. Cseréphadseregét - testőrszázadainak életnagyságú mását - évtizedekig mintázták-formázták névtelen szobrászok, fazekasok, munkások tízezrei. Hihetetlen technikai felkészültséggel gyártották az üreges szobrok testrészeit: külön a törzset, a fejet, a végtagokat, amiket égetés után illesztettek össze. Földalatti alagutakban fegyvernemenként állították hadrendbe őket, mintegy 8000 harcost valódi fegyverekkel, felszerszámozott agyaglovakkal, bronz harci szekerekkel. Az agyaghadsereget ötven éve fedezték fel kútásó kínai parasztok. A szenzációs leletnek csak kis részét tárták fel a régészek, de az is lenyűgöző látvány. Csin-Si Huang-ti harcosai valódi remekművek. Olyan magas művészi szinten fejezik ki a kelet-ázsiai emberideált, mint a klasszikus görög szobrok az európaiat. Nem meglepő, hogy a császár úgy hitte: halála után életre kelnek, és szolgálják majd a túlvilágon is.

Játékos emberek lehetnek azok a hajdani ezermester órások is, akik a középkor és a későbbi századok látványos harang- és órajátékait készítették Európa szinte minden nagyobb városában.

Az egyik legszebb, a Prága óvárosában 1410 óta működő Orloj, nemcsak az időt méri. Mutatja a Nap, Hold és a csillagok járását, segít az időszámításban, ám hitbéli és erkölcsi tanítást is ad óránként körbejáró 12 apostolával és szimbolikus figuráival. Csontváz képében a Halál húzza meg a harangot, jelt adva indulásukra, és homokórájával figyelmeztet az idő múlására. Társai a tükörrel, arannyal, dudával a földi hívságok - hiúság, gazdagság, mulatozás - hiábavalóságára intenek.

A mi órajátékaink fiatalabbak jó néhány évszázaddal. Az egyik legérdekesebb a szegedi egyetem kémiai intézetének homlokzatán, a Dóm téren látható. Helyi órásmester, Csúry Ferenc készítette 1935-ben az egyetemek, a tudományok és művészetek tiszteletére. Az óra fából faragott bábui - a diákok, a dékánok és a rektor is - portrészobrok. Közöttük van például a természettudós Herman Ottó; Dugonics András, az első magyar regény írója; Mikes Kelemen; Csokonai; Petőfi és a nagy iskolaépítő: Klebelsberg Kunó. Együtt járják körül az órát a *Ballag már a vén diák* dallamára.

JÁMBORNÉ BALOG TÜNDE

>> NÉZZÜK EGYÜTT...

Auguste Rodin szobrait!

Ebben a Szitakötő-számban a bábszínész mozgatta bábokkal mint színpadi szereplőkkel is találkozhatasz. A szobor, a bábhoz hasonlóan, minden oldalról látható, térbeli elem, a művész minden nézőpontból kidolgozza, körüljárhatóvá teszi művét.

Auguste Rodin (ejtsd: ogüszd roden) 1840-ben Párizsban munkáscsaládba született, apja rendőrségi írnok volt. A kisfiú jobbra kíváncsiskodva, önművelés során szerezte ismereteit, tízévesen kezdett rajzolni. Aztán művészeti középiskolába járt, ahol tökéletesítette rajz- és festő-tudását. Háromszor jelentkezett művészeti egyetemre - sikertelenül. Bár csalódott volt az elutasítás miatt, rendületlenül dolgozott tovább, a képzőművészeti tanulmányok helyett az iparművészet felé fordult.

Éveken át dolgozott kézműves mesterként, építészeti díszítményeket készített. Ebből szerényen meg tudott élni, s mellette saját művészeti elképzeléseit is megvalósította: szobrokat alkotott. Idővel sikeres művész lett, több segéd is dolgozott a műtermében. A szobrászatban (ahogy a

festészetben is) gyakori, hogy a nagy művészek segédei végzik a munka előkészítő lépéseit, persze a mester tervei alapján.

A szobrász többféle anyaggal dolgozik, faraghat különféle kőzetekből (például márványból), fából vagy mintázhat képlékenyebb agyagból, ilyenkor a formát „felépíti”, nem kifaragja egy tömbből.

Rodin általában rajzos vázlatok alapján dolgozott, agyagból mintázta szobrait, végül bronzöntvényt készített. Te is szoktál agyagból vagy gyurmából formákat, figurákat alkotni? Netán keményebb anyagból, fából szobrot farigcsálni?

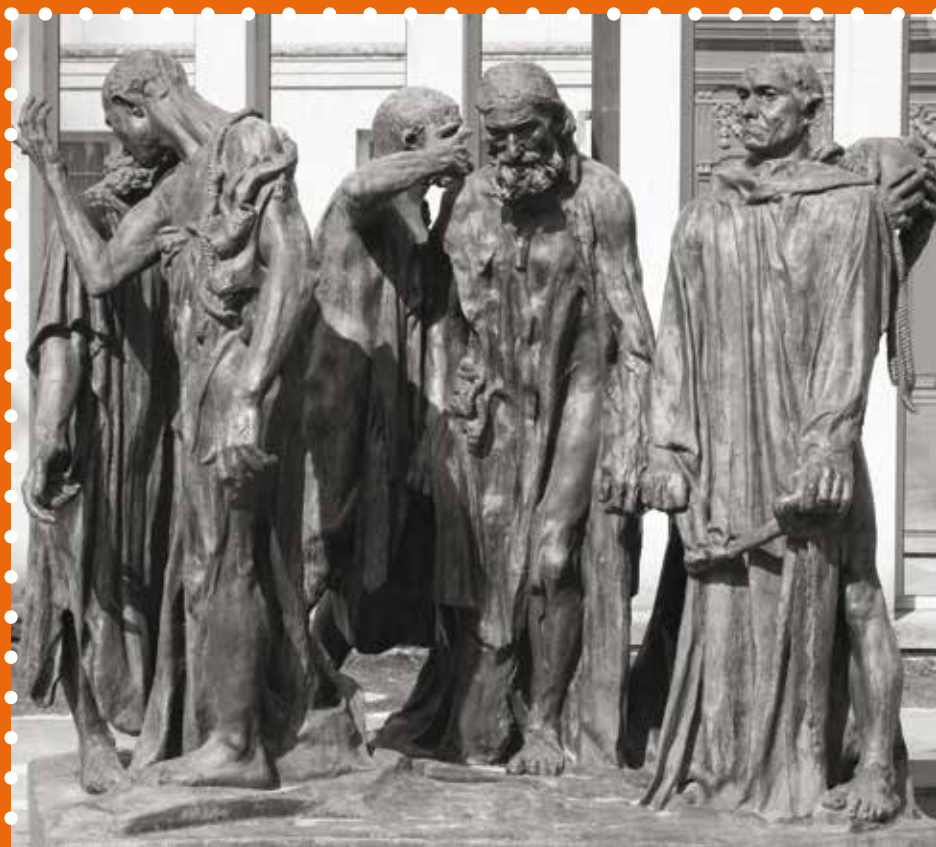
Auguste Rodin egyik legismertebb alkotása a *Gondolkodó* című szobor. A mű egyik változata önálló köztéri szoborként Párizsban látható, de *A pokol kapuja* című hatalmas kompozícióban is szerepel, amelyen a művész 37 éven át, egészen haláláig dolgozott. Egy új múzeum bejárata lett volna a mű, amely végül soha nem épült meg, így Rodin kapuja befejezetlen maradt. A *Gondolkodó* testtartásán látszik, hogy az alak gondolataiba merülve tudomást sem vesz a külvilágról, mert nemcsak gondolkodik, hanem gondok is terhelik.

A fiatal férfit ábrázoló *Bronzkor* - Rodin más műveihez hasonlóan - már elkészültekor vitát gerjesztett a műértő közönség körében. Az alak olyannyira élethű (és nem hibátlan szépségű, ahogy a korban megszokták, sőt elvárták), hogy a művészt megvádolták: nem is az agyagból megmintázott figurát öntötte ki bronzból, hanem egyenesen a modellt álló fiatal katona testéről vett lenyomatot.

A vádakat a művész az alkotás közben készült fényképekkel cáfolta.

A *Calais-i polgárok* című szoborcsoport is különleges alkotás. A szobrász Calais (ejtsd: kálé) város felkérésére készítette a bátor városlakók emlékére, akik a középkorban otthonuk megmentéséért életüket áldozták az angol király elleni harcban. A hős polgárokat Rodin elesett, meggyötört alakokként ábrázolja, kezük, lábuk eltúlzott méretű. A hatalmas lelki terhet cipelő figurák eleinte nem arattak osztatlan sikert a megrendelő városvezetők körében. Úgy gondolták, a művész nem volt elég tisztelettudó a megformálásban. Szép lassan mégis megszokták a szenvedést is megmutató figurákat, és mára Calais büszkesége lett a szoborcsoport.

Ismeresz a környezetedben köztéri szobrokat? Melyik a kedvenced?

Modern mágia

- Veszélyes dolog beavatkozni egy boszorkány varázslatába! - tűnődött a vudu mágus. - Ha a két varázslat összekeveredik, abból nagy baj lehet!

- Vállalom a kockázatot! - mondta a csúf békává változott herceg, és szomorúan brekegett egyet.

- Nem bánom, hát legyen!

A mágus kinyitotta a táskáját, ami telis-tele volt egyforma alakú, de különböző színű vudubábokkal.

- A zöldet akkor használom, ha valakire átkot szórtak - magyarázta a mágus, miközben hevesen kutatott a táskájában. - A pirosat szerelmi kötésnél, a kék az ellenségektől véd meg.

- És a többi szín mit jelképez? - kérdezte a békaherceg.

A mágus egy pillanatra elhallgatott, még mélyebbre nyúlt apró táskájába, míg végre megtalálta, amit keresett.

- Minden színnek más a jelentése. Az átok-visszafordító varázslathoz két vudubábra lesz szükségünk - ezzel kivett a táskájából egy barna meg egy zöld bábót, és az asztalon lévő tarotkártyákra helyezte őket. - Megvan a többi kellék?

A békaherceg kiöltötte ragadós és hosszú nyelvét, amelyen a boszorkány néhány hajszála és egy légy volt.

- A légy is a boszorkányé? - kíváncsiskodott a mágus.

- Igen! - brekegte a herceg. - Alapanyag az egyik boszorkányságához.

- Értem, személyes tárgynak megteszi.

A zöld báb jelképezi magát, kedves herceg, a barna a boszorkányt! Célunk visszafordítani az átkot a küldő félre!

A mágus magyarázat közben a zöld bábót hozzádörgölte a békaherceg nyálkás testéhez, a barna bábra pedig rákötötte a hajszálakat és a legyet. Amikor végzett, a két vudubábót szorosán egymással szembe helyezte és szalaggal összekötötte, hogy semmi ne választhassa szét őket.

- Ez egy rendkívüli varázslat - magyarázta a mágus, és a két vudubábót átszúrta néhány nagyobbacska és különböző színű tűvel. Aztán az egészet belemártotta a titkos recept alapján készült keverékébe, miközben eldünnyögött magában egy varázsigét.

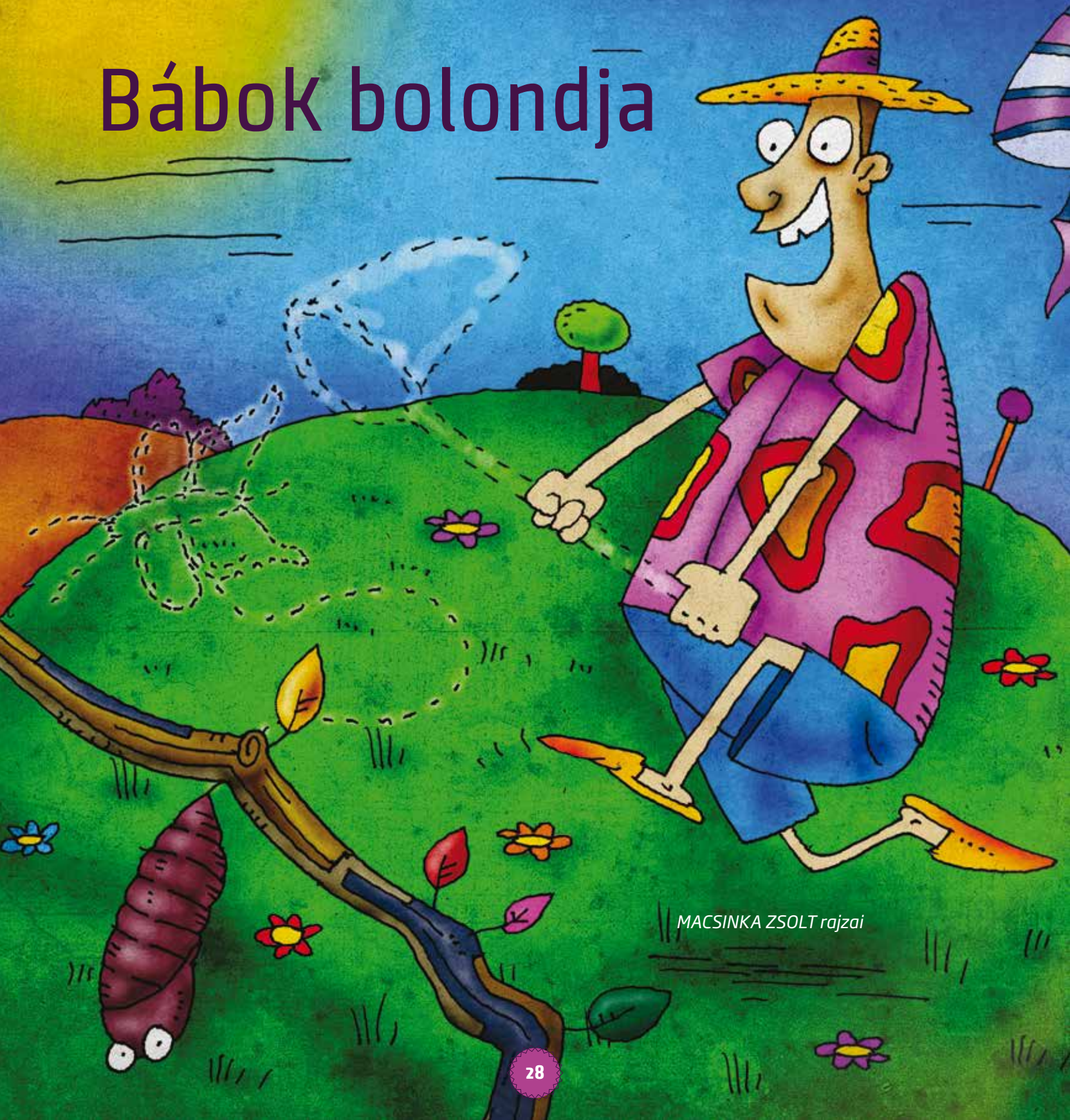
A békaherceg tágra nyílt szemmel és lélegzetvisszafojtva figyelte a mágust. Még brekegni sem mert. Miután a mágus elmondta a varázsigét, a vudubábokat a tűzre dobta és elégette.

Pontosan hetven kilométerrel arrébb a boszorkány legszebb ruhájában, hófehér lovon az erdő melletti királyságba tartott, hogy új herceget találjon magának, de mire odaérkezett, már csak brekegett...

KOVÁCS ZOLTÁN TIBOR

Bábok bolondja

MACSINKA ZSOLT rajzai

Élt egyszer egy ember, akit mindenki csak Lepkegyűjtőnek hívott. Nem csoda, hiszen állandóan lepkehálóval járta a nagyvilág hegyeit, völgyeit, legelőit, hogy gyűjteményét gyarapítsa. Mindent tudott a lepkék bámulatos életéről, a pete- és hernyókorszaktól a bebábozódáson és kikelésen át a pillangóélet legvégéig. Teltek-múltak az évek-évtizedek, és a Lepkegyűjtő lassan mindenféle lepkéből begyűjtött egy-egy példányt, még az oly ritka fajtákból is, mint a zsiráf alakú lepke, a zongoralábú lepke vagy a pulzusszámláló lepke.

Ekkor a lepkék bábjaikat kezdte gyűjteni, mert szerette nagy izgalommal kivárni, melyikből milyen lepke kel ki. Éveket-évtizedeket töltött a bábok tanulmányozásával, míg végül olyan szakértővé vált, hogy ránézésre meg tudta jósolni, miféle pillangó kel majd ki egy bábból.

Amikor a Lepkegyűjtő azt hitte, már semmi újdonság nem vár rá az életben, a nyári réten sétálva különös bábra lett figyelmes.

Mivel nem látott még hozzá fogható, biztos volt benne, hogy fel nem fedezett faj példányára bukkant. Letelepedett hát a fűbe, hogy megvárja, míg kikel a pillangó. Egyre csak várt, nézte-figyelte a bábot és közben találgatta, milyen lepke bújzik majd elő. Tudta jól, hogy ha csakugyan új fajra bukkant, az ő feladata lesz illő nevet találni.

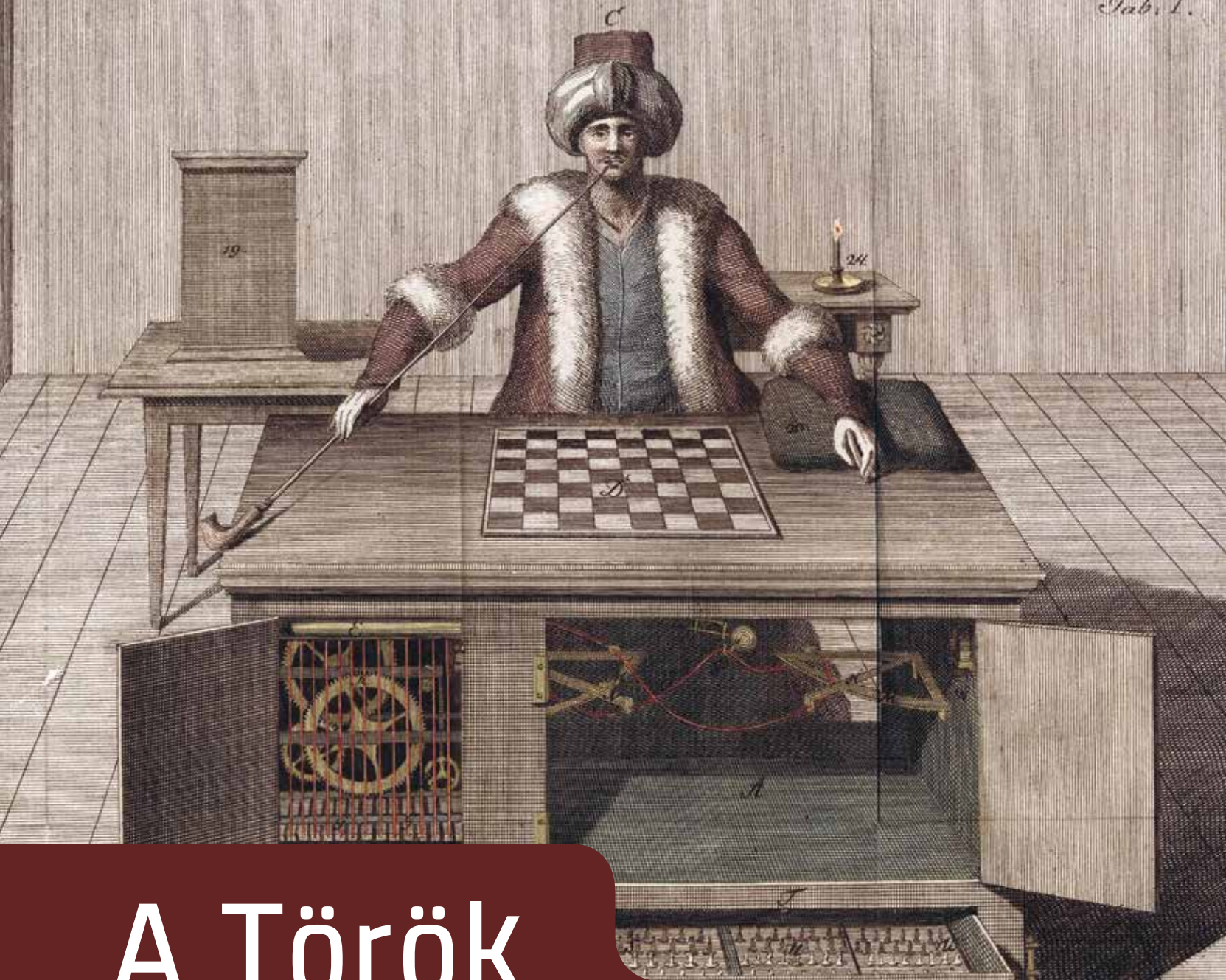
Évek-évtizedek teltek el kitartó várakozással, mígnem egy száraz őszi napon a báb héja végre hasadni kezdett. A Lepkegyűjtő izgatottan pattant fel és lélegzetvisszafojtva figyelt. Amikor a báb belseje feltárult, a Lepkegyűjtő olyat látott, amire legvadabb álmaiban sem számított. Bizonyára ti sem találnátok ki, hogy mi volt abban a bábban, ezért inkább megmondom: nem volt benne semmi.

De a Lepkegyűjtő nem látta meg a semmit, hanem boldogan kiáltott fel:

- Ez aztán a meglepetés! Új lepkefajt fedeztem fel! A láthatatlan lepkét!

És felkapta a lepkehálót, hogy mielőbb elcsíphesse. Talán még ma is kergeti a láthatatlan lepkét hegyeken, völgyeken, legelőkön át.

INCZÉDY TAMÁS

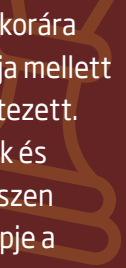
A Török

Kempelen Farkas legendás sakkozógépe, a Török a 18. század nagy szenzációja volt. A bécsiek tömegesen jártak csodájára, a babonások biztosra vették, hogy a boszorkányos masinában egy hazajáró lélek rejtezködik.

- Kempelen Farkas nagyszerű magyar feltaláló volt, számos tudományos terület érdekelte, ám világhírűvé sakkozógépe tette.

- Huszonegy évesen került Mária Terézia császárnő udvarába, aki két éven belül udvari

kamarai titkárrá nevezte ki, harmincéves korára már királyi tanácsstag lett. Hivatali munkája mellett számos ötletes technikai újítással kísérletezett. Az udvarban divatos primitív zenélő bábuk és más szórakoztató gépezetek helyett egészen új szerkezetet akart kitalálni, hogy meglepje a császárnőt. Elkészítette sakkozógépét, melyet Töröknek nevezett el. A szerkezet egy ládaszerű asztalból állt, tetején sakktablával. Mögötte ember nagyságú bábu ült díszes török ruhába öltöztetve, turbánnal a fején. Ez a bábu mozgatta a sakkfigurákat, mégpedig olyan ügyesen, hogy nem akadt legyőzője. Azt persze senki nem hitte, hogy az élettelen báb gondolkodik és sakkfeladványokat fejt meg, gyanították, hogy valamilyen csalással van dolguk, de nem tudtak rájönni, mi az. Maga Kempelen mester sem cáfolta a csalás tényét, de titkát nem fedte fel soha. A játszma megkezdése előtt mindig kinyitotta a gépezeten található ajtókat, de a nézők ott nem láthattak mást, mint a gép mechanikai szerkezetét.

Valójában a szerkezet belsejében kis termetű sakkmester ült, aki a saját sakktabláján mozgatta a figurákat, és a lépéseit kifinomult szelepek, tükrök és áttételek a Török kezére és ujjaira vitték át. A Török közben pipázott, az asztalon lévő betűsorra mutatva kommunikált is ellenfelével, sőt, ha az hibásan lépett, még figyelemfelhívó mozdulatot is tett.

A remélt hatás elérésében nagy szerepe volt a rendezésnek. Mivel a sakkozógépben sötét volt, a sakkmester olajmécsessel világított, hogy lássa a táblát. Az olajmécses viszont füstölt, ám ezzel a füsttel könnyen lelepleződtek volna. Hogy oldotta meg Kempelen a problémát? A Török turbánja

egy kéményt rejtett. A közönség figyelmének elterelésére a Török kezébe pipát adtak, több nagy gyertyatartó kandelábert is elhelyeztek mellette, és ezek fényében már nem látszott a füst.

A Török megverte sakkban Európa nagyhatalmú urait, a Habsburg uralkodóház tagjain kívül Napóleont, II. Katalin cárnőt, Nagy Frigyes és másokat, de titkát ők sem tudták megvásárolni. Sakkautomatájával Kempelen végigjárta egész Európát, megfordult Drezdában, Berlinben, Párizsban, és mindenkit elkápráztatott.

Kempelen Farkas azonban nemcsak szórakoztatni akart találmányaival. Világjobbító szándék is vezette. Elkészítette híressé vált beszélőgépét, amit mindig a sakkozógéppel együtt mutatott be. A hallgatóság által kimondott szavakat próbálta a géppel utánozni. Ez a gép egy síppal, szelepekkel és fújtatóval ellátott, lágy gumitölcsér volt. A szerkezeten átpréselt levegő emberi hanghoz hasonlóan rezgett. Hatalmas sikere volt, de valójában a siketnémákon akart segíteni, hogy az eszközt használva könnyebben kapcsolatba léphessenek a többi emberrel.

Kempelen Farkas bábujának titka sokáig foglalkoztatta a tudósokat is. Hogyan lehetséges, hogy egy szerkezet felülkerekedik a gondolkodó emberen? Kempelen volt az első, aki olyan gépet alkotott, amely bonyolult mechanikai és optikai szerkezet útján, emberi parancsra működött. Az igazi kihívás nem az volt, hogy embert bújtatott a gépbe, hanem hogy a bábút az asztal belsejéből lehetett irányítani. Valójában a számítógép őseit alkotta meg, és a kor divatja szerint ehhez egy bábút használt fel.

PÁNTI IRÉN

Irány a bábmúzeum!

Ha voltál már bábelőadáson vagy vannak kedvenc bábfilmjeid, amelyeket szívesen nézel a tévében, egyszer mindenképp menj el bábmúzeumba is.

Ne hidd, hogy egy bábmúzeumban csak piros orrú, nagy szájú, furcsa színű bábok vannak, s pusztán régi előadások figuráival ismerkedhetsz meg. Képet kapsz arról, milyen volt korábban a bábművészet. Átérezed, milyen szenvedély hajtotta a bábos családokat, ahol a felcseperedő gyerekekből, unokákból is bábosok lettek. Hogy mitől nagyszerű érzés egy előadást létrehozni,

megnevetetni a nézőket, a gyerekeket, állandóan keresni a még izgalmasabb előadásokban és a trükkösebb bábokban rejlő kihívásokat.

A híres bábos dinasztiák szakadatlanul úton voltak, vándoroltak, vagy próbáltak állandó előadáshelyszínt találni. Ilyenkor bódékban, a paraván mögött kialakított kis házikóban laktak. Amikor nem volt előadásuk, a bábokat javígtatták, gyakoroltak, és próbáltak valami más munkából is pénzt szerezni, mert a bábozásból nehezen tudtak mindannyian megélni.

Magyarország két, bábszínházhoz tartozó múzeuma ilyen nagy, sokgenerációs bábos családok hagyatékából nőtt ki. A pécsi Bóbita Bábszínház és Bábmúzeum a Hincz, a debreceni Vojtina Bábszínház pedig a Korngut családjából, ahová legismertebb bábművészünk, Kemény Henrik is tartozott (és akinek egyik bábjával megismerkedhetsz a lap 46-48. oldalán). Néhány éve a határon túl, Temesváron is megnyílt egy bábmúzeum, ahol az ottani Merlin bábszínház régi és új bábjait és díszleteit lehet megnézni.

A bábmúzeumok olykor programokat is szerveznek: bemutatják a különböző bábfajtákat és a módszereket, ahogyan a bábművészek használják őket, és a résztvevők bábokat tervezhetnek.

A bábok némelyike a korabeli cirkuszok ismert szereplőit ábrázolja: zsonglőrt, bohócot, artistát, súlyemelőt, légtornászt, golyótáncosnőt. Ha a múzeumok nem gyűjtik az emlékezőket is, honnan tudhatnák a bábtörténészek, hogy mi ennek az oka? A huszadik század első felében egy cirkuszi mutatványos többször tönkrement, mert a háború miatt egyre nehezebben talált művészeket az előadásaihoz. Azt gondolta, hogy bábuval pótolja a hiányzó fellépőt. Akkora sikere volt, hogy később újabb és újabb helyettesítésekre is sor került, míg végül egy teljes cirkuszi bábelőadás született, állatokkal és idomárokkal.

Az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet Bábtára ötven éve gyűjti a magyar bábművészet tárgyi emlékeit. Bábokat,

bábterveket, díszleteket és bábos vonatkozású festményeket, képeket, fotókat (mintegy tízezer darabot!), emlékezőket, személyes és hivatalos iratokat, leveleket. Plakátokat, színlapokat, meghívókat, képeslapokat. És egy ideje mozgóképeket: előadások felvételeit, bábosokról szóló dokumentumfilmeket. Van egy vándorkiállításuk is, amely már sokfelé eljutott a világban.

Külföldön is számos izgalmas élmény érhet: Szcíliában a Palermói Bábmúzeumban Orlandót és Rinaldót látogathatod meg. Csehországban a plzeni bábmúzeumban a legendás párost, Spejblt és Hurvineket nézheted meg, akik annyira

népszerűek, hogy a városban szobrot is

állítottak nekik. Ha arra jársz, keresd meg Karfiolt, Kockát, Skodát és

Kasparkát is. Chrudimban egy még

nagyobb bábmúzeumra lelhetsz,

sokan egyenesen emiatt utaznak

ide. Nem csoda: nálunk is népszerű

ugyan a bábkultúra (van 14

állandó bábszínházunk és közel 20

független bábszínházi társulatunk), de a csehéknél régebbi a hagyomány, és több

mint háromezer amatőr társulat tartja életben.

A csehországi és szlovákiai bábszínházi élet néhány éve a világörökség része lett.

Mi a véleményed? A számítógépes technikának köszönhetően egyre könnyebben előállítható animációs figurák és filmek idejétmúlttá teszik a bábfilmeket? És ha igen, miért születnek mégis igazi, műanyag vagy szőrös játékok az animációs filmek hőseiből? És miért lehet nagyobb élmény az élő szereplős bábszínházi előadás, mint a film?

Z. KARVALICS LÁSZLÓ

Jenő bábuvá változik

Élt egy Jenő nevű ember, aki fejébe vette, hogy eleget volt már ember, mostantól más lesz. Mondjuk, bábu. Fából készült bábu. Jenő azért döntött így, mert csalódott az emberiségben, és ha egyszer elhatározott valamit, addig nem nyugodott, míg véghez nem vitte.

Gyerekkorában olvasott egy báburól szóló könyvet. Pinokkiónak hívták a bábút, és mindenáron igazi gyerek akart lenni. Csakhogy ez a fabáb sokszor füllentett, olykor kimondottan hazudott is, és ilyenkor megnyúlt az orra. Így minden hazugsággal távolabb került attól, hogy ember lehessen.

No, gondolta Jenő, ha a hazugságról leszokás segítette a bábút, hogy egy nap igazi kisfiúként ébredjen, akkor csupán fel kell hagynia az igazmondással, és belőle meg bábu lesz. De hogyan kezdje el? Kinek és mit hazudjon? Ha minél gyorsabban át akar változni, biztosan nem elég egy ártatlan füllentés, színezés, tódítás, nagyot mondás - rosszindulatú hazugságra van szükség.

Ahogy így töprengett, szembe jött vele az utcán egy világszép lány, Zsoldoss-Katona Béla menyasszonya. Jenő összeszedte minden bátorságát, és köszönés nélkül, nagy hetykén odavetette a lánynak:

- Hallod-e? A Béla már mást szeret!
- Tudom, megírta levélben - mondta a lány, azzal sírva fakadt.

Húha! Erre nem számított Jenő. Hazudni akart, mégis igazat mondott. Bár vaskosan tapintatlan volt, emlékezetete szerint ilyesmiért nem járt büntetés a Pinokkióról szóló könyvben. Na, majd a

következő próbálkozása sikerrel jár! Hanem most már nemcsak gonosz, hanem rémületes lesz, amit mond!

Kis gondolkodás után felhívta a tűzoltókat, hogy kigyulladt a Tortási Cukrászda. Mit kigyulladt, lángokban áll! A tűzoltó diszpécser azt mondta, tüstént intézkedik. Jenő zsebre vágta a kezét, és fütyörészve elindult a cukrászda felé, hogy megtekintse művét.

És valóban: a cukrászda előtt bábász tömeg állt, meg egy villogó-szirenázó tűzoltóautó. Ez tehát sikerült. De mi történik itt?? Fekete füst áradt a bejárat felől, az ablaküvegeken át lobogó lángokat lehetett látni, amik a víz- és habsugarak alatt lassan elenyésztek. Jenő beszélgetést hallott:

- Szerencse, hogy ilyen hamar kiérték a tűzoltók...

- Áldott legyen, aki időben kihívta őket...

A csudába! Hát már megint nem sikerült hazudnia, sőt, még jót is tett. Most mi legyen? Rövid töprengés után úgy döntött, nem próbálkozik többet hazugsággal. Úgy emlékezett, Pinokkiónak más is volt a rovásán. Például iskolát került. Jenő ugyan már jócskán kinőtt az iskoláskorból, de úgy gondolta, ha csatlakozik egy iskolakerülő bandához, megkaphatja az áhított büntetést. Hosszas keresgélés után végre megpillantott egy csomó gyereket, akik tanítási időben, a sulitól jó messze vonultak az utcán. Odaügetett hozzájuk.

- Veletek tarthatok?

A gyerekek vonogatták a vállukat, hogy tartson, ha akar. Jenő megpróbált beszélgetni.

- Szép időnk van, ugye?

Szép, mormogta néhány gyerek. Jenő nem adta fel.

- Ilyen jó időben bolondok lennénk a padban ülni, nem igaz?

- Én szívesen ülnék a padban - felelte az egyik gyerek. Más meg, ismét csak morogva, olyasmit mondott, hogy nem jókedvükből mennek a gyümölcsösbe. Hanem mert most ott van rájuk szükség. Érik a szilva meg az őszibarack, de nincs, aki leszedje.

Jenő kénytelen-kelletlen most már a gyerekekkel tartott, és szedte-hordta a gyümölcsöt, míg meg nem fájdult a karja meg a dereka. Estére már alig állt a lábán, és azt sem tudta, hol tért nyugovóra.

Álmában megjelent a kék hajú lány, a Tündér, és így szólt hozzá.

- Látom, mindent elkövettél, hogy bábu lehess.

Jenő bólogatott, hogy bizony, mindent.

- De sehogy sem jártál sikerrel.

Jenő ismét bólogatott, hogy sehogy sem.

- Tudom, csalódtál az emberiségben, teljesítem hát a vágyad, hogy legalább bennem ne csalódj. Holnaptól te leszel a gyümölcsösben a madárijesztő.

És valóban, mikor Jenő fölébredt, azon kapta magát, hogy ott áll lecövekelve a városi gyümölcsösben, két karja vízszintesen kinyújtva, testén szakadt ruha, fején csupa lyuk szalmakalap.

Hogy ezt akarta-e vagy sem, és hogy így járt-e jobban vagy sem, nem tudjuk, és talán ő sem tudja.

JÓLESZ GYÖRGY

Bábszem Jankó

PAP KATA rajzai

A százötvenedik előadás után lecserélték Babszem Jankót. Elvásott a kabátja, kifakult a sapkája, a nadrágja kilyukadt, az ingén a csíkok szinte észrevehetetlenné halványultak, mint ködfátyol mögött a felkelő napkorong. És noha Babszem Jankó sosem piperkőc öltözékéről volt nevezetes, a bábszínházi szakemberek úgy gondolták, ez talán már túl sok a rosszból. Amikor a százötvenedik előadáson elveszett a bal és meglazult a jobb szeme, végképp elfogyott a türelmük.

Szóval a százötvenedik előadás után lecserélték Babszem Jankót.

A bábszínész, aki a próbák meg százötven előadás során szinte egygé vált vele, ugyancsak elkeseredett. Hiába kapott új és jobban kidolgozott Babszem Jankót, hiába tapasztalta, hogy ezzel könnyebb eljátszani a mesedarab fordulatait, a régi, a megszokott mégiscsak a szívéhez nőtt. Viszont hosszú pályafutása során olyan sok bábu nőtt a szívéhez, hogy megtanulta a szívéhez nőtt figurák leválasztását a szívéről. Így cselekedett a régi Babszem Jankóval is: leválasztotta, és odaajándékozta a bábszínházi törzsközönség egyik tagjának, Marcsinak.

Marcsi úgy tett, mintha örülne a kopott Babszem Jankónak, valójában inkább idegenkedett az üres zacskóként csüngő alaktól, és már másnap odaadta Botinak, az osztálytársának. Boti jobban örült volna egy autónak vagy tanknak, vagy valami mutatósabb holminak, mégis megörvendezettte Marcsi figyelmessége. A táskájába dugta Babszem Jankót.

Történt aztán, hogy éppen aznap Botiért a nagynénje ment az iskolába és magához vitte

délután. A nagynéni a messze földön híres macska, Marosvölgyi Bonifác szolgálatában állott. Boti tartott kicsit Marosvölgyi Bonifáctól, nagy óvatosan mégis mindig ingerkedett vele, s ezúttal megmutatta neki a bábfigurát is. Marosvölgyi Bonifác alaposan megvizslatta Babszem Jankót, kicsit megbökdöste, hangyányit megpofozta, végül úgy döntött, nem érdekli őt ez a fura alak. Boti ugyanígy érzett, ám amikor hazament, mégis magával vitte Marcsi ajándékát. Elvégre egy kedves lánytól kapta.

Másnap reggel Marosvölgyi Bonifác arra ébredt, hogy társa, a szeleburdi Vénusz egy apró gombot kerget az előszoba kövén. Nézte, nézegette egy darabig, míg meg nem világosodott előtte, hogy ez a kövön zörgő valami Babszem Jankó egyik szeme. Nyilván a jobb, hiszen a balt már a színházban elveszítette.

- Hát te mivel játszol, Vencsike? - kérdezte az egyik szolga a hebrencs cicalányt.

- A Babszem Jankóval - dorombolta Marosvölgyi Bonifác, és hangosan fölnevetett volna, ha nem őrzi, mint mindig, a tekintélyét, no meg ha nem néz bele a lába elé guruló gombszembe, amelyben hatalmas, különös termet látott, tele nevető, zsvajgó gyerekekkel, akik mind a gombszemre szegeztek tekintetüket. Az arcuk is kipirult az izgalomtól. Boldognak tűntek. Marosvölgyi Bonifác erre nekiállt mosakodni. Hiszen mindig is nagy gonddal vigyázott a tekintélyére. Az elérékenyülés pedig, szentül hitte, végképp nem illik hozzá.

BENE ZOLTÁN

A láthatatlan szuperhősök világa

Minden szuperhősnek szüksége van bűvőhelyre, ahol fejlesztheti a képességeit és megpihenhet a világ megmentése után. Ez lehet olyan titkos, mint Batman denevérbarlangja, vagy feltűnő, mint a Stark Torony. De a legváratlanabb helyeken is rejtőzhetnek hősök – például a budapesti Andrassy út közepén, a Budapest Bábszínházban. Persze, most nem a reflektorfényben lévő hősökre kell gondolni, például a csillagszemű juhászra, aki legyőzi a vérsünöket, vagy Coraline-ra (ejtsd: koröläjn), aki szembeszáll a gombszemű banyával. Ahhoz, hogy a színpadi hősök és hősnők győzzenek, a háttérben összefogó, láthatatlanul működő szuperhősök csapatmunkájára van szükség.

Egy bábelőadás úgy kezdődik, hogy a rendező a tervezővel közösen megálmodja a látványvilágot, az íróval és/vagy a dramaturggal megírja a szövegekötvet. Ezután kezdődik a bábok és a

díszletek gyártása a műhelyekben. A maja mítoszok szerint kukoricakásából gyúrták az istenek az első embert, a skandináv mitológia arról mesél, hogy egy óriás verejtékéből született az első emberpár – és báb is számos anyagból készülhet. Leggyakrabban fából faragják és textilből varrják őket a bábkészítő ezermesterek. Az asztalosok, lakatosok, kárpitosok és festők közben egész házakat, erdőket, néha egész világokat gyártanak, amiket a hősökhöz méltóan erős díszítők építenek be a színpadra.

Mialatt a díszítők és a műhelyek a világ teremtésén fáradoznak, a színészek a mozgás- és szómágiát gyakorolják. Ebben a rendezőasszisztens, az ügyelő és a sűgő segíti őket. Egyes legendák szerint az asszisztensnek legalább négy karja és négy lába van, máskülönbén hogyan tudna mindenhol ott lenni és minden feladatát egyszerre ellátni, miközben ráadásul ő a rendező jobb keze! Azt is beszélnek, hogy

emlékezete az idők kezdetéig nyúlik - azt viszont biztosan tudjuk, hogy az előadás szövegkönyvébe és egy füzetbe lejegyezz minden fontos információt, ami a próbákon elhangzik. Hozzá hasonló rejtély az ügyelő, a színpadi világok őre, akinek szeme mindent lát, füle mindent hall. Mint a nevéből is sejthető, ő felügyeli, hogy a színpadon minden biztonságosan és a megfelelő időben történjen. A sűgő pedig arra figyel, hogy minden jókor hangozzon el a színpadon, és a színpad széléről, a takarásból segít, ha kell. Az asszisztens szuperereje tehát az emlékezete, az ügyelő az időt és a teret uralja, míg a sűgő a megfelelő időben elmondott varázsigék birtokosa.

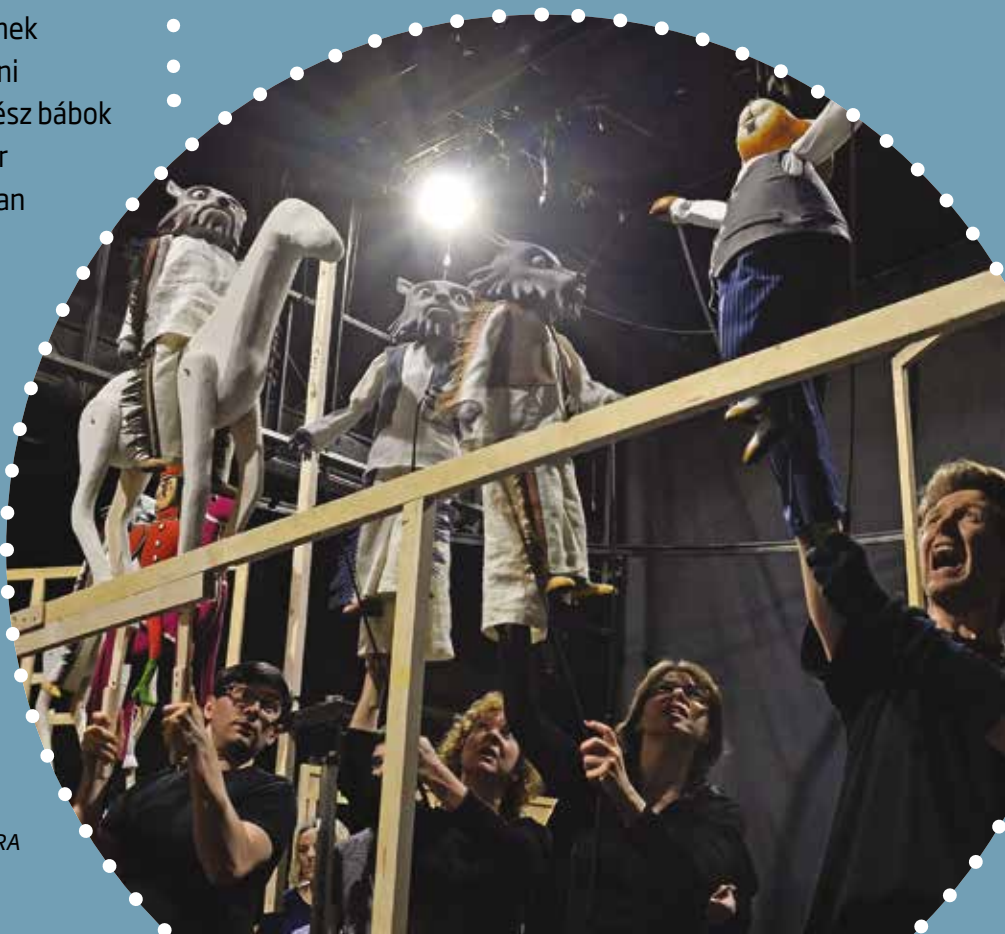
Szót kell ejtenünk a kellékesekről is. Kelléknek neveznek minden színpadon megjelenő tárgyat - ezekről, és az előadás bábjairól gondoskodik a kellékes, hogy a megfelelő időben legyenek a megfelelő helyen. Mivel bábokat készíteni időigényes munka, a próbákat általában kész bábok nélkül kezdik el. Ilyenkor a kellékesek a már nem játszott előadásokból válogatnak olyan bábokat, amelyek méretükben, mozgatási technikájukban és mozgásukban a legjobban hasonlítanak a még készülő bábokra. Ez nagy segítség a színészeknek. Mivel, a hiedelmekkel ellentétben, a bábszínészeknek is csak két karjuk van, gyakran kell egymásnak segítő kezet nyújtaniuk, hogy az összes báb és tárgy az uralmuk alatt tartsák. Sokszor ehhez még a kellékesekre is szükség van!

Ha már áll a díszlet, a megálmodott világ hangulatának megteremtéséhez

hozzájárulnak a hangosítók és a világosítók is. Ők a technika erejével dolgoznak; úrhajók irányítópultjához hasonló hang- és fénypultokból irányítják a színpad zörejeit és fényeit. Egyes előadásokban látszódnak a színészek a bábok mögött, máskor paraván takarja őket, és van, hogy az úgynevezett „feketeszínház” technikáját alkalmazzák. Ez a láthatatlanná válás egyik módja. Mindenki, akinek be kell lépnie a színpadra, felölti superhős jelmezét (ami olyan fekete, mint a nindzsák öltözéke), és csuklyával takarja el az arcát. A kezükben pedig megszületik a varázslat.

A láthatatlan superhősöket szinte lehetetlen leleplezni, de aki ellátogat a bűvőhelyükre, talán egyszer megpillanthatja őket.

BACSÓ BORBÁLA

Agyak a tartályban

Az embereket sokszor foglalkoztatja a gondolat, hogy létezésünk csupán érzékcsalódás, illúzió. Lehet, hogy bábok vagyunk valamilyen felsőbbrendű lény (talán egy isten vagy gonosz szellem) markában, aki kedvére hitet el velünk bármit? Vagy talán egy bonyolult szerkezet irányít minket? Hogyan tudnánk bizonyítani, hogy valójában nem csak tartósítószerben úszkáló agyak vagyunk egy tartályban, melyekbe egy őrült tudós elektródákat szurkált, hogy így befolyásoljon bennünket?

A híres görög filozófus, Platón az időszámításunk előtti 5. században barlang-hasonlatában arról elmélkedett, hogy az emberi megismerés annyira csalfa, mintha egész életünkben leláncolva, mozgásképtelenül feküdnénk egy barlang mélyén, aminek falára nagy tüzet rakva árnyékokat vetítenek a minket mulattató bábosok. Az emberek bizonyosak benne, hogy az árnyékok a valóságot mutatják, pedig az a barlangon kívül van. Csak a filozófusok tudják kivezetni az embereket a barlangból a napfényre, megmutatva a valóságot.

Le tudnátok rajzolni ezt a hasonlatot? Képzeljétek el, milyen lehet ez a barlang a leláncolt emberekkel!

Majd kétezer évvel később, 1629-ben egy francia filozófus is azon töprengett, hogy vajon amit lát, az nem csupán egy gonosz szellem varázslata-e, amit az a szemére bocsájt. A történet szerint a filozófus, Descartes (ejtsd: dékárt) azért kezdett gondolkodni ezen, mert az olajlámpa fényében papagájának furcsa árnyéka úgy nézett ki, mint egy gonosz szellem. Descartes számba vette, hogy melyik érzékszervét irányíthatja ez a démon, és hogy mi lehet igaz és mi nem. Kétkedésen alapuló módszert eszelt ki: elhatározta, hogy többé semmit sem tekint valósnak, és megvizsgálja, mi az, amiben valóban bízhat. Elvetette, hogy létezik külvilág, létezik a szoba, amiben éppen tartózkodik, hogy létezik a teste. Egy dolgot azonban nem tudott elvetni, megkérdőjelezni: hogy ő maga létezik, hiszen ő gondolkodik azon, hogy elvet mindent, amit hamisnak ítélni lehet. Egy valaminek tehát léteznie kell: a gondolatának. Tőle származik a mondás: Gondolkodom, tehát vagyok. Latinul így hangzik: Cogito ergo sum (ejtsd: kogito ergó szum).

Ne gondoljuk, hogy csak a régi embereket foglalkoztatta ez a furcsa gondolat. Húsz évvel ezelőtt nagy sikerű filmet mutattak be a mozikban, amelynek címe *Mátrix*. A történet szerint az emberek elvesztették a gépek elleni háborút. A gépek az emberi testeket egyenként burokkba zárták, az agyukba drótokat vezettek, hogy ezeken keresztül egy mesterséges, programozott világ látszatát keltsék a mozgásképtelen, öntudatlan

emberekben. Ez a digitális világ (amit Mátrixnak hívnak) olyan, mint a miénk: van benne szenvedés, öröm, szomorúság, a valóság azonban sokkal sötétebb és szörnyűbb, mert a legtöbb ember be van zárva. Neo, a történet főhőse kiszabadul a Mátrixból, majd mindenféle program segítségével megtanul sok küzdősportot, befolyásolni tudja a teret, és végül ő és társai legyőzik a gépeket. Neónak és csapatának közösen kell harcolnia a Mátrixban és a valóságban is.

Hilary Putnam (ejtsd: hilari patnem) amerikai filozófus is elgondolkodott a kérdésen, és

megpróbálta bebizonyítani, miért nem lehetünk agyak egy tartályban.

Állítása szerint az a feltételezés, hogy egy őrült tudós által szuperszámítógépre szerelt agyak vagyunk, és ez az eszköz hiteti el, hogy mozgunk és érzékelünk, önellentmondás. (Hú, akkor ezt megúsztuk!) Putnam azt mondja, ha olyanok lennénk, mint a Mátrixban szereplő emberek, nem tudnánk feltenni magunknak a kérdést, hogy agyak vagyunk-e egy tartályban. Egy szuperszámítógép ugyanis nem képes a valósághoz hasonló érzékszaldást az agyunkba rakni, mivel a gép maga nem tudja a valóságot leképezni.

Jelenlegi tudásunk szerint tehát feltehetően valóban öntudattal rendelkező emberi lények vagyunk, érzékelünk, beszélünk, gondolkodunk. Akár azon is, hogyan működik az agyunk. Te hogyan bizonyítanád, hogy emberként létezel, aki éppen olvasgat, és azon töpreng, agy-e egy tartályban?

GALAMBOS ATTILA

A pillangó esete a mézeskaláccsal

Gyűjtsd össze, a *báb* szó milyen jelentéseit ismered! Egyelőre ne olvass tovább, próbáld meg minél többet felidézni... Hány jelentést találtál?

Biztosan eszedbe jutottak a kézzel vagy zsinórral mozgatott bábszínházi figurák, és talán az átalakulással fejlődő rovaroknak az az állapota

is, mielőtt a lárvából felnőtté, például kifejlett pillangóvá válnak. De vajon gondoltál azokra a bábokra is, akiket zsinór nélkül ugyan, mégis irányít felettük, munkatársuk, házastársuk vagy erőszakos barátjuk? Ők gyenge akaratú emberek, akik nem állnak ki a véleményük mellett, nem

valósítják meg saját szándékaikat. Mindig csupán másoknak engedelmeskednek, csakúgy, mint a bábszínházi figurák és marionettbábuk az őket kezelő színészeknek.

A rövidke szónak további jelentései is akadnak. Régen a játékbabákat nevezték *bábnak*, *bábunak*. A népnyelv *mézesbábok*nak hívja a mézeskalácsból készült figurákat, amiket mézesbábosok árulnak búcsúokban és vásárokon. Ugyanez a szó szerepel *délibáb* szavunkban is, amely a hamisságra, a könnyen szertefoszló érzékcsalódásra utal, akár a Hortobágyon gyakran tapasztalható légköri jelenségről, akár az álmodozáskor szőtt ábrándképről van szó.

A nyelvvel foglalkozó szakemberek nemcsak a szó jelentéseit gyűjtötték össze szótárakban, hanem azt is kikutatták, mikor jelent meg először a magyarban a *báb* szó. A magyar nyelv írásos emlékeihez fordultak segítségért, vagyis olyan, akár többszáz éves dokumentumokhoz, amelyen magyar szöveg szerepel, vagy magyar is (például a latin vagy a német mellett), és amelyek ennyi idő után is fennmaradtak. Előfordulhat, hogy egy szó már korábban is megjelent a magyar nyelvben, de nem maradt róla bizonyítékunk. Biztosat csak a meglévők alapján mondhatunk. Így a *báb* szóról egyelőre annyit tudunk, hogy több mint ötszáz évvel ezelőtt is használták már: akkor, egy 16. századi munkában *Baab* formában jegyezték le, és a játékbabára utalt. Innen kapta a további évtizedek és évszázadok során új jelentéseit: a mézesbábok, a bábjáték figurái vagy akár a tekebábuk ugyanúgy embereket formáznak, mint a játékbabák. Ma már a mézeskalácsok és a bábjátékok állatalakok is lehetnek, de az eredeti kapcsolatot a szavak között az emberi figura jelentette.

Összefüggés van a bábszínházi és a való élet bábjaira vonatkozó jelentések között is: mindkettőt mások irányítják. Vagyis a másoknak engedelmeskedő embert olyan élettelen, akarat nélküli tárgyakhoz hasonlítjuk, amelyeket külső behatással lehet mozgatni: a bábokat zsinórral, az embereket szavakkal vagy tettekkel manipulálva. Ezzel a kapcsolattal a szókincsünk bővült is, meg nem is: nem keletkezett új szavunk, de egy új, elvont jelentés, egy új használati kör igen, és ez is fontos változás a nyelvben.

S hogy mi köze a pillangó átmeneti állapotának az emberi figurákhoz vagy az irányításhoz? Első ránézésre azt gondolhatod: semmi. A nyelv azonban ennél összetettebben működik. Mivel a németben és a latinban, amelyek az elmúlt századok során nagy hatással voltak a magyar nyelvre, ugyanazzal a szóval jelölték a rovarbábót, mint a játékbabát és a bábfigurákat, mi is eltanultuk ezt tőlük, s így bővült újabb jelentéssel *báb* szavunk. És egy utolsó érdekesség: *délibáb* szavunk utótagja csupán véletlenül egyezik meg az itt bemutatott szóval. Valójában a *bába* szóból rövidült, ami a népnyelvben a látszólagosságra utal, így például a *bábaszilva* ehetetlen, a *bábakakas* pedig tenyésztésre alkalmatlan.

Úgy érzed, most már mindent tudsz erről a szóról és jelentéseiről? Ha hiszed, ha nem: ez még csak a kezdet! A szó történetét bemutató szótárak tíz különböző, de egymással valahogyan mégis összefüggő jelentést sorolnak fel. Fülelj, tartsd nyitva a szemed, és járj utána, vajon melyek lehetnek még ezek! Jó böngészést kívánunk!

PARAPATICS ANDREA

Kesztyű- bábok

Vajon miért nem törődik senki a bábok belsejével?

Persze, ezt csak mi, kesztyűbábok kérdezzük egymástól néha suttogva, esténként. Mert ez nem tartozik a marionettfigurákra. A bábszínház kelléktárában, ahol két előadás közt lakunk, mindenkinek külön helye van: ők egy polccal feljebb lógnak a zsinórjaikon, mi az alsóbb polcokon kuksolunk, porszagú dobozokban. Nagyritkán elegyedünk csak szóba, de nincs is miről beszélünk - számukra minden sokkal egyszerűbb. A fejük fagolyó vagy gipszöntvény, végtagjaik könnyű pálcákon táncolnak meghatározott rend, előre kimódolt, szigorú koreográfia szerint, mert isten ments, hogy a zsinórok összegabalyodjanak - rögvest félbeszakadna az előadás. Ruhájuk virágszirom-módra borul rájuk, és sohase gyűrött. Mi meg?

Mi kezekre vagyunk bízva; fiatal, öreg, magabiztos vagy reszketeg kezekre, beteg

kezekre, erőteljes és tétova kezekre, és erről ők, ott a láthatatlan madzagokon táncolva mit se tudnak. Minden kéz más és más, és mi mindegyiket ismerjük, valahány ujját, ujjpercet, domború eret, fájó ízületet - és ezt mind magunkban érezzük, tudjuk, anélkül, hogy látnánk őket, tévedhetetlen tudással.

Csak hát ezek a kezek. Kibújnak belőlünk, ha lemegy a függöny, mi pedig visszakerülünk a dobozba, a polcra, a faarcok alá. És ki tudja, később mi történik a kezekkel: megpihennek vagy cigarettára gyújtanak, az ujjak kormánykerékre, poharakra kulcsolódnak, alvó gyerekfejeket simogatnak, ismeretlen könyveket lapoznak. Levetnek minket, ha vége az előadásnak, és rögtön meg is feledkeznek rólunk. De ott, a porszagú sötétben bennünk marad a verejték, a dohány szaga, a sietve kibontott savanyúcukrok ragacsos. Műanyagok, gumik, fémek és szappanok illata,

textilek és selymek, és cipők illata, egyszóval minden, amivel a minket megelevenítő kezeknek napközben dolguk akad. És észrevétlenül ott maradnak utánuk a kirojtosodott, fölfeslő varrások, az ujjak-feltépte, szakadozó cérnák. Mert ki törődik a bábok belsejével? - mondogatjuk egymásnak, nem is szomorúan, inkább mint akik nagy titok birtokában vannak. A kesztyűbábót nem szokás kifordítani - amíg a külsőnk sértetlen, gombszemeink a helyükön, senkinek sem jut eszébe alaposabban szemügyre venni bennünket. Ki törődik vele, ugyan ki? - kérdezzük sűgva, szégyenlősen, a fent himbálózó tudatlan marionettekre sandítva, akik nem őrzik magukban a mindennapi előadás nyomát, kérdezzük kuncogva, fájva, büszkén.

NACSINÁK GERGELY ANDRÁS

A szoknya, ha libben

A táncosnőknek nincs könnyű élete. Különösen, ha olyan csodálatos átváltozásokra képes, mint én, és ezért folyvást boszorkánysággal gyanúsítják. Holott ilyesmiről szó sincs! Csak betipegek a színre holland táncosnőként, és szoknyámat a nyakamba kapva egy mozdulattal léghajóvá változom. De mit tegyek, ha egyszer trükk marionettnek teremtettek?

A 20. század hajnalán, a Korngut-Kemény családban születtem, ahol a bábjáték hagyományának számított.

Készítóm édesapjától tanulta mesterségét, és ő is továbbadta fiainak. Mindannyian a Nagypapától örökölték a játék örömét és a színház szeretetét. Biztosan ismeritek a kézre húzható harsány piros figurát, Vitéz Lászlót. Ő is egy a famíliából. Minket, trükk marionetteket zsinórokkal mozgatnak. Társaim között akad bohóc, aki tánc közben elveszti testrészeit, darabokra hullik, majd újra összeáll. Szerettünk parádézni a színpadon, hiszen mi voltunk a Columbia Magyar Mechanikai Színház sztárjai. Én a nagytölcsérű gramofon zenéjére táncoltam. Micsoda évek voltak! Épp csak

belekóstoltunk a sikerbe, jött a háború, és mi mozgató nélkül maradtunk. A Papa katona lett, fogságba esett, és mire visszatért, a színháza tönkre ment. Hivatalnoknak állt, de alkalmanként azért elővett minket. A Nagypapával közösen előadásokat tartottak, és én újra átváltozhattam léghajóvá.

Végül a Papa letelepedett. Új otthonunk a Népliget öreg fái között meghúzódó Mutatványos tér lett. A Papa és a családja is velünk élt a színház melletti faházban. A vurstli pezsgő légkörében volt minden: jósnő, késdobáló, dodzsem; durrogott a céllövölde, lengett a hajóhinta, repkedett a körhinta. Bábszínházunkban a Papa játszott, a Mama volt a pénztáros. A gyerekek, Kemény Heni (Henrik), Matyi és Csibe segítettek,

ahol tudtak. A fiúk az előadásban, a kislány a jegyszedésben.

A kulisszák mögött a Mama varrta a ruháinkat, a Papa pedig egyszemélyben volt író, rendező, bábkészítő.

A marionett színpad csodálatos volt. Létrán lehetett felmenni a három méter magasban lévő hídra. Felakasztva vártuk a sorunkat, és átváltozásaimat szűnni nem akaró taps kísérte.

Az aranykornak újabb háború vetett véget. Elvesztettük a Papát. Nehéz idők következtek. Heni újra játszani kezdett, és miután Matyi kiszabadult a fogságból, belefogtak a Bódé felújításába. De hiába volt minden, sorra betiltották az előadásait. A szókimondó Vitéz

Lászlónak száműzetésbe kellett vonulnia, ezért Heni csak velünk lépett fel. A 20. század derekán Heni az Állami Bábszínház tagja lett. Bábkészítőként

dolgozott, de délután és hétfévente újra báb-játékossá vált. Az előadások nem maradhattak el.

Egy napon mindennek vége lett, felszámolták a Népligetet. A Mutatványos téren mindenki földönfutóvá vált. Csodával határos módon mi megmenekültünk, ócskaságnak néztek bennünket. Heni biztonságos helyre vitt. Munkatársaival az éjszaka leple alatt kirabolták a saját színházunkat. Hátizsákokba, kosarakba pakoltak. Elbújtattak. Festők műtermében mozdulatlanul hevertünk évekig. Elcsendesedett a Népliget. Heni a Nagypapa nyomdokaiba lépett: Vitéz Lászlóval vásárokon, ünnepeken, iskolákban játszott. Minket pedig szépen lassan befedett a pókháló.

Sok-sok év után végleg nyugdíjba vonultam, az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet Bábтарыba kerültem. Nem voltam egyedül, a Papa bábjai is velem tartottak. Szerencsére a szereplésről sem kellett lemondanunk.

A kiállításokon még úgy is sokan megcsodáltak, hogy mutatványom a vitrinben láthatatlan maradt. Később bejártuk az egész világot: számos kiállításon szerepeltünk Debrecentől Londonig, Budapesttől Pekingig. Most épp raktárban pihenünk, várjuk, hogy állandó kiállítóhelyre kerülhessünk.

Addig is, a papírbábszínház tagja lettem, így mindenki elkészítheti papírmásom. Ha végre betipeghetek a színre, szoknyámat nyakamba kapva egy mozdulattal újra léghajóvá változom, és repülhetek.

LOVAS LILLA

Remény- sugár

Mindenki azt hiszi, a báb
csak szövet és anyag,
mit a ragasztó egybetart,
parancsra él, és nem tovább.

De nem is így van az egész,
ő találja ki a mesét,
amibe a színpadon pottyan,
és ő a történet maga, a hős!

Hisz nem juthat ki onnan,
csak ha kap egy palacsintasütőt,
és más bábokkal szembeszáll,
vad ördögöt kupán talál.

Kopog, kopog kemény feje.
A harc a bábu élete.
És rásüt egy reménysugár.
Véget is érhet a mese.

VÖRÖS ISTVÁN

Apa-báb

Anya szerint apát mindenki kihasználja
a munkahelyén,
mert nincs önálló akarata,
olyan, mint egy báb, amit zsinóron rángatnak.
Nagyon nevettem, amikor elképzeltem
a zsinórokat apa kezén, lábán, még a száján is!
Aztán arra gondoltam,
bárcsak nekem lenne ilyen zsinórom,
akkor az én apa-bábom végre
eljönne velem akár világűrutazásra is.

De ilyenje csak anyának van.

Hallottam,
amikor este azt mondta apának:
„Ideje, hogy végre a sarkadra állj,
és az legyen az irodában, amit te akarsz.”
És elsorolta, hogy mit akarjon apa.

HAÁSZ JÁNOS

KISS LOU rajzai

Rázzuk a rongyot

Ha elolvastad a folyóirat írásait, már tudod, hogy a bábok éppen olyan sokfélék, mint az emberek: nincs két ugyanolyan. Számtalan anyagból készülhetnek, lehetnek aprók, hogy az ujjadon is elférnek vagy olyan óriásiak, amelyeket csak több ember tud megmozdítani.

Hulladékból és természetes anyagokból is készülhet báb: rongyból, üres műanyag flakonból, gombból, az erdőben talált faágból, gesztenyéből, tobozból, és kartondobozból, maradék textilből készülhet hozzá a bábszínház. Használd a fantáziádat és kíméld a környezetet: próbáld meg olyan bábót készíteni, aminek minden porcikája újrahasznosított anyagból van!

Ha többen összefogtok, és egész bábtársulatot alkottok, már kezdődhet is az előadás!

A bábotat vagy a bábéledásokat bemutató fényképeket és a részletes leírást a szerkesztőség postai vagy elektronikus címén **2020. február 7-ig** várjuk.

A legügyesebb csoportos munka készítőit **a 70 éves Budapest Bábszínház** jutalmazza meg: betekintést kaphatnak a bábszínházi kulisszák mögé. Az egyéni nyertesek a **PIM - Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet Bábtárának** papírbábszínházát kapják ajándékba.

ORSZÁGOS
SZÍNHÁZTÖRTÉNETI
MÚZEUM ÉS
INTÉZET

